

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
SOL 065
Socialt arbete med drogmissbrukare
Vt 02

ANT-UNDERVISNING

- ETT UTMANANDE MÖTE MELLAN TONÅRINGEN OCH
VUXENVÄRLDEN

Annie Gustavsson
Anna Tellhagen

Handledare:
Flemming Kristensen

Abstract

The purpose of our thesis was to examine how the drug-education at the senior level of compulsory school was constructed, seen from its purpose and apprehension of its influence. This considering the existing conditions for the school personnel and the pupils to reach each other in the educational situation. We wanted to describe this from both groups point of view.

Essential questions were:

- What is the purpose of drug-education given in school and what strategies are being used to achieve this?
- How does the school personnel believe that the drug-education effects the pupils and why?
- What does the pupils believe affects them in their choice whether to drink alcohol and/or take other drugs or not?
- How does the pupils respectively the school personnel want the drug-education to be?

Our method was a qualitative case study based on interviews with pupils and school personnel.

Concerning the drug-education, there was no common explicit purpose among the interviewees and there seemed to be two dominant strategies.

The school personnel believed that the pupils perceived the drug-education as positive, while neither one of them believed that it had any direct effect.

Both pupils and school personnel wished to change the drug-education and expressed a number of suggestions how to achieve this.

Innehållsförteckning

<u>Förord</u>	3
<u>1. INLEDNING</u>	4
<u>1.1 Problemformulering</u>	4
<u>1.2 Centrala begrepp</u>	6
<u>1.2.1 ANT-undervisning</u>	7
<u>1.2.2 Strategi</u>	7
<u>1.2.3 Skolpersonal</u>	7
<u>1.2.4 Elever</u>	7
<u>1.2.5 Utvecklingspsykologisk teori</u>	7
<u>1.3 Syfte</u>	8
<u>1.4 Frågeställningar</u>	8
<u>1.5 Metod och urval</u>	8
<u>1.5.1 Insamlingsmetod</u>	8
<u>1.5.2 Intervjuguide och bandinspelning</u>	9
<u>1.5.3 Urval av undersökningsenheter</u>	10
<u>1.5.4 Elever</u>	10
<u>1.5.5 Skolpersonal</u>	11
<u>1.5.6 Kort presentation av intervjupersonerna</u>	12
<u>1.5.7 Hur vi fick kontakt med våra intervjupersoner</u>	12
<u>1.5.8 Begränsningar</u>	13
<u>1.5.9 Analysmetod</u>	13
<u>1.5.10 Materialets tillförlitlighet</u>	14
<u>1.5.11 Etisk diskussion</u>	15
<u>1.5.12 Fortsatt framställning</u>	15
<u>2. AVHANDLING</u>	16
<u>2.1 Tidigare forskning</u>	16
<u>2.2 Teoriavsnitt</u>	18
<u>2.2.1 Frigörelse från föräldrarna</u>	19
<u>2.2.2 Social utveckling</u>	20
<u>2.2.3 Identitetsutveckling</u>	20
<u>2.2.4 Tonåringen och skolan</u>	21
<u>2.2.5 Tonåringen och droger</u>	22
<u>2.3 Redovisning av empiriskt insamlat material</u>	23
<u>2.3.1 ANT-undervisningens syfte</u>	23
<u>2.3.2 Strategi</u>	24
<u>2.3.3 ANT-undervisningens anpassning till tonåringarnas verklighet och situation</u>	25
<u>2.3.4 Upplevelser och påverkan av ANT-undervisningen</u>	25
<u>2.3.5 Förändringar av ANT-undervisningen</u>	28
<u>2.4 Analys</u>	30
<u>2.4.1 ANT-undervisningens syfte och strategi</u>	30
<u>2.4.2 ANT-undervisningens påverkan</u>	33
<u>2.4.3 Förändringar av ANT-undervisningen</u>	36
<u>3. AVSLUTNING</u>	40
<u>3.1 Resultatsammanfattning</u>	40
<u>3.2 Slutdiskussion</u>	41
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	44
<u>Bilaga nr 1</u>	47
<u>Bilaga nr 2</u>	48

Förord

Denna uppsats har varit både engagerande, lärorik och rolig att skriva. Inte kunde vi vid uppsatsskrivandets inledningsskede tänka oss, att denna för många kanske något uttjatade företeelse, d.v.s. ANT-undervisning, skulle inrymma så många intressanta aspekter. Vi vill därför tacka alla Er som på olika sätt har bidragit till att göra det möjligt för oss att realisera vår uppsatsidé! Vi vill främst rikta vårt stora tack till alla Er på Svaneskolan i Lund, som ställt upp på våra intervjuer: Rektor Lena Skuja, lärarna Eva Parry, Kent Nilsson och Magnus Herrlin samt inte minst de 14 elever från årskurs nio.

Ett extra tack vill vi rikta till Lena Skuja och Eva Parry, som på ett snabbt och smidigt sätt har hjälpt oss med samordningen av intervjuerna.

Ett sista tack vill vi rikta till vår handledare Flemming Kristensen för tankar och reflektioner som fört oss framåt under skrivandets gång.

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Skolverket (2000) skriver i sin kvalitetsgranskning, att de nationella målen för undervisningen om tobak, alkohol och andra droger är så vagt uttryckta att nästan alla skolor uppfyller dem. Skolverket menar vidare att målen är lågt satta jämfört med de förväntningar som samhället har och dessutom anser man att de övergripande nationella målen sällan omvandlas till konkreta mål i de enskilda skolorna. Likaså har skolverket funnit att skolor i dess ANT-undervisning tar för lite hänsyn till elevernas egna föreställningar om droger.

För att förebygga att ungdomar använder sig av droger finns det två slags politiska åtgärder (Ramström, 1987, s 108); att minska tillgången på droger genom kontrollpolitiska åtgärder samt minska efterfrågan på drogerna. Det brukar talas om tre nivåer i det drogförebyggande arbetet (Thorsen & Andersson, 2000, s 8); primär, sekundär och tertiär prevention. Genom primärprevention försöker man motverka att skadlig alkohol/narkotikakonsumtion uppstår och utvecklas. Sekundärprevention innebär att man inom högriskgrupper arbetar för att upptäcka och begränsa eller eliminera individers eller grupper skadliga bruk av alkohol och narkotika. Slutligen innebär tertiärprevention att man bland alkohol- och narkotikamissbrukare försöker rehabilitera, motverka återfall och förhindra att skadorna blir värre. Ett sätt att försöka minska efterfrågan på droger och bedriva primärprevention bland unga är att använda sig av ANT-undervisning i skolorna.

Skolorna är skyldiga (Alvasdotter, 1999, s 9) att informera eleverna om olika beroendeframkallande medel och deras skadeverkningar. Enligt SOU 1994:26 (s 106) är skolan väl lämpad att vara huvudansvarig för information och attitydskapande arbete bland unga. Skolan framstår enligt SOU 1994:26 (s 14, 121-122) som den kanske viktigaste aktören vad gäller förebyggande insatser för barn och ungdomar, då de tillbringar ca 13 000 timmar i grundskolan under sin uppväxttid. Samtidigt menar man att elevernas attityder, värderingar och beteenden är lättare att påverka under denna period än senare i livet. Skolan anses kunna nå ungdomar under hela uppväxten, då de formas och utvecklar sin livsstil och då dessutom alkoholen börjar bli intressant och lockande.

De övergripande målen för skolans ANT-undervisning anges i de nationella styrdokumentet för skolan, d.v.s. i läroplanen (Lpo 94), kursplaner, betygskriterier samt skollagen. Det övriga samhällets förväntningar vad avser detta område inom skolan uttrycks i andra dokument,

främst i den s.k. Folkhälsopropositionen (1990/91:175) och i den Nationella handlingsplanen för alkohol och drogförebyggande insatser (Folkhälsoinstitutet, 1995:50). De två sistnämnda ställer mer långtgående krav än skolans egna nationella styrdokument (Skolverket, 2000, s103-104). De målsättningar skolan har ligger nämligen främst på kunskapsnivån samtidigt som de två nyss nämnda dokumenten förlägger målen till attityd- och beteendenivåerna. SOU 1994:24 (s 145) framhåller att det är viktigt att skolan inte har en annan målsättning än samhället om trovärdigheten i det drogförebyggande arbetet ska bibehållas. Man kan fråga sig vilka förutsättningar skolan har att bedriva framgångsrik ANT-undervisning när förväntningarna tycks skilja sig mellan skolan och övriga samhället.

I de tre senaste läroplanerna har avsnittet för ANT-undervisningen getts allt mindre utrymme och den tenderar även att bli allt mer övergripande för varje ny läroplan. I den senaste läroplanen, som är målstyrande, tas ANT upp endast som ett av rektorns ansvarsområden (Lpo 94, s 19). Det sägs dock inget om varken undervisningens omfattning eller inriktning. Tillvägagångssättet och medel för att nå läroplanens angivna mål lämnas således i lärarnas händer (Skolverket, 2000, s 105). Det är inte svårt att förstå att det lätt kan uppstå problem i ledet mellan nationella styrdokument, undervisningsmaterial samt lärarna.

I kursplanerna (Skolverket, 2000, s 105) finns inga mål uppsatta som riktas direkt för ANT-undervisningen. Konsekvensen blir att denna del av undervisningen riskerar att ”falla mellan stolarna”. Varje kommun (SOU 1994:26, s 125) ska upprätta en skolplan som sedan ligger till grund för den lokala arbetsplan som varje skola ska utarbeta, där den enskilda skolan visar hur den vill uppnå målsättningarna i skolplanen och de centrala styrdokumentet. I skolplanen och den lokala arbetsplanen kan man ställa upp mer precisa mål för ANT-undervisningen än de som anges i läroplanen. Frågan man kan ställa sig är huruvida detta görs i en tid av resursbrister och besparingar. Ovan kunde vi också läsa hur skolverket kritiserar skolorna just för att inte omvandla de nationella målen till konkreta sådana.

”Droginformation är viktig. Men för att lyckas måste den förstås anpassa sig till tiden, kännas aktuell och realistisk för dem som ska lyssna.” (Riksdagens hemsida, motion). Skolverket (2000) har genom en kvalitetsgranskning av ett antal skolors ANT-undervisning bl.a. funnit att man tar för lite hänsyn till elevernas egna föreställningar om droger. De anser att en bra undervisning kräver mer kontakt med elevernas vardag. Den Nationella handlingsplanen (Folkhälsoinstitutet, 1995:50, s 70) pekar på vikten av att ANT-

undervisningen måste ges frihet att utvecklas utifrån de deltagandes egna förutsättningar och behov. Ännu ett problem som kan uppstå är alltså i ledet mellan lärare och elever.

Tonårstiden, d.v.s. perioden mellan 13-20 års ålder (Hwang & Nilsson, 1995, s 248), är en mycket viktig utvecklingsperiod i människans liv. Tonåringen står inför en mängd omvälvande förändringar såsom t.ex. identitetsbildning, frigörelse från föräldrarna samt utvecklandet av närmare och starkare kamratrelationer. I samband med dessa förändringar uppstår vanligtvis olika problem som kan leda till en periodvis orolig tillvaro. Enligt Ramström (1987, s 48) gör sig dessa utvecklingsproblem också gällande i skolan, varför lärare och annan skolpersonal har stor betydelse för hur tonåringen ska klara sig igenom denna oroliga tid. Inte alltför sällan kantas dock mötet mellan elever och lärare av en rad svårigheter. Problematiken tycks till stor del bestå i att vuxna ska fungera som förebilder för tonåringarna, samtidigt som man ställs mot de faktiska förutsättningarna som finns för att nå dem.

Om tonåringen brottas med olika typer av svårigheter, t.ex. i relationen med föräldrar och kamrater, kan ett sätt att dämpa och hålla borta det som gör ont vara att använda alkohol och narkotika (Dammfriskolans hemsida). Andra menar dock att tonåringars alkohol- och narkotikabruk i stället mer handlar om ett sökande efter spänning och det som är förbjudet (Svensson, Svensson & Tops, 1998, s 40).

Under denna period påverkas tonåringen lätt av sin omgivning, vad gäller allt från kläd- och musikstil till bruket av alkohol och narkotika (Ramström, 1987). Som tidigare nämnts är, enligt SOU (1994:26, s 14, 121-122), elevernas attityder, värderingar och beteenden lättare att påverka under deras grundskoletid än senare i livet. Skolan anses därför ha en central roll inte minst vad gäller ANT-undervisningen.

Vi har i den här diskussionen försökt visa på den problematik som kan uppstå gällande ANT-undervisningens förankring i de olika leden, allt från politisk nivå till att slutligen befästas bland lärare och elever. Utifrån ovanstående kommer vi i den här uppsatsen göra vårt nedslag och rikta fokus på just ledet mellan lärare och elever.

1.2 Centrala begrepp

Nedan följer en kort presentation av de för uppsatsen centrala begrepp, som vi finner vara av betydelse att definiera samt klargöra på vilket sätt dessa kommer att användas.

1.2.1 ANT-undervisning

Enligt Kastrup (1984, s 6) står ANT för alkohol, narkotika och tobak och är därmed ett samlingsbegrepp för de droger som utbreder sig allt mer i vårt samhälle. Skolans ANT-undervisning utgör en viktig gren i primärpreventionen för samhällets drogförebyggande arbete (Socialstyrelsen 1986:13). När vi i vår uppsats använder oss av begreppet ANT, riktar vi vårt fokus främst på undervisningen rörande alkohol och narkotika. I den löpande texten kommer dessa att benämnas som ”alkohol och andra droger”.

1.2.2 Strategi

Socialstyrelsen (1986:13, s 7) definierar begreppet strategi enligt följande: *”Den utgör ett handlingsprogram för samhällets droginformation och innefattar taktik och metoder för hur arbetet skall bedrivas.”* När vi talar om strategi, syftar vi dock inte på något samhälleligt handlingsprogram, utan snarare på taktik och metoder hur att lägga upp och bedriva ANT-undervisning på lokal nivå, d.v.s. på den skola som ingår i vår fallstudie.

1.2.3 Skolpersonal

Vad gäller begreppet skolpersonal, syftar vi på de lärare samt den rektor vi har intervjuat. Därav använder vi oss av ordet skolpersonal i form av ett samlingsbegrepp. Detta sker dock endast i de sammanhang då *båda* yrkeskategorierna berörs. Då vi enbart syftar på lärare eller rektorn framgår det i den löpande texten.

1.2.4 Elever

När vi talar om elever, handlar det om elever på högstadiet. De elever vi har intervjuat är genomgående niondeklassare. Motivering till varför vi inriktar oss på just högstadielever och niondeklassare, följer i avsnittet ”metod och urval”.

1.2.5 Utvecklingspsykologisk teori

Utvecklingspsykologisk teori är enligt Hwang & Nilsson (1995, s 16-18) en teori som är viktig för att förstå människans utveckling. Koncentrationen inom denna teori ligger på de första 20 åren av människans liv. Denna period anses vara den mest avgörande, då det är just här man anser att de största förändringarna sker. Man brukar tala om tre aspekter av människans utveckling; fysisk, kognitiv/perceptuell samt socioemotionell utveckling. Vi

kommer dock att lägga vårt fokus på den sistnämnda aspekten. Vidare beskrivning och motivering följer i teoriavsnittet

1.3 Syfte

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur en högstadieskolas ANT-undervisning är uppbyggd utifrån syfte och uppfattningar om dess påverkan. Detta med hänsyn till de förutsättningar som finns för skolpersonalen och eleverna att nå varandra i undervisningssituationen. Detta vill vi beskriva utifrån de båda gruppernas perspektiv.

1.4 Frågeställningar

- Vad är syftet med ANT-undervisningen som ges i skolan och vilka strategier används för att uppnå detta?
- Hur tror skolpersonalen att ANT-undervisningen påverkar eleverna och varför?
- Vad tror eleverna påverkar dem i valet att dricka alkohol och/eller ta andra droger?
- Hur vill eleverna respektive skolpersonalen att ANT-undervisningen skall se ut?

1.5 Metod och urval

1.5.1 Insamlingsmetod

Kvale (1997, s 69) menar att kvalitativa och kvantitativa metoder är verktyg och att deras användbarhet beror på vilka forskningsfrågor som ställs. De frågeställningar vi har formulerat handlar om uppfattningar och erfarenheter hos de intervjuade. Enligt Kvale (1997, s 9) är den kvalitativa intervjun en hjälp bl.a. i att förstå världen utifrån de intervjuades synvinkel och innebörden av deras erfarenheter. Roos (1984:2, s 1) menar följande:

En kvalitativ intervjuundersökning innebär att man gör ganska grundliga intervjuer med ett begränsat antal individer i olika situationer för att därmed få en djupare och allsidigare bild än vad som är möjligt i massundersökningar.

Vi har valt att göra en icke-experimentell kvalitativ fallstudie. Den går inte ut på att t.ex. kvantifiera, mäta frekvensen av något eller att undersöka och förklara olika slags samband, utan just att beskriva och förstå. Enligt Repstad (1999, s 15) beskriver kvalitativa mått det som finns och bryr sig mindre om hur ofta det finns.

I en intervjusituation styrs visserligen intervjupersonen till viss del utifrån intervjuarens syfte, men till skillnad från den kvantitativa metoden har våra respondenter haft möjlighet att klargöra, motivera och vidareutveckla sina tankar. Därigenom har vi som intervjuare fått en bredare insyn i personens erfarenheter, d.v.s. en ökad förståelse. I intervjusituationen har även vi som intervjuare haft möjlighet att be om en vidareutveckling av det redan sagda för att försäkra oss om att vi bildat oss en korrekt uppfattning.

Utöver intervjumaterialet har vi använt oss av sekundärdata i form av böcker, offentliga tryck, rapporter och Internet. Sekundärmaterialet har dels använts i syfte att ge en bakgrund till undersökningsproblemet och dels som ett analysredskap i avhandlingsavsnittet.

1.5.2 Intervjuguide och bandinspelning

Enligt Roos (1984:2, s 4) finns det tre typer av kvalitativa intervjuer; samtalsintervju, användning av intervjuguide samt standardiserad intervju med öppna svarsalternativ. Vi har valt en halvstrukturerad intervjumetod genom att använda oss av intervjuguiden (bilaga nr 2). Vi har alltså valt att koncentrera oss på olika teman och utifrån dem har vi grupperat frågor.

Anledningarna till att välja teman att koncentrera sig på i intervjun är flera. Dels är det med hjälp av dem lättare att se att syftet och de centrala frågeställningarna täcks in. Dels blir vi som intervjuare inte helt uppbundna till ett frågeformulär, utan fokuserar oss i stället på vissa teman. Det öppnar upp vägar för den intervjuade att beskriva hur han eller hon upplever sin situation, vilket samtidigt kan ske under viss kontroll av oss som intervjuare.

Liksom Repstad (1999, s 64) säger, har våra intervjuguiden fungerat som minneslistor, så att vi fått med de uppgifter som behövts snarare än ett formulär att följa till punkt och pricka.

Vi har vidare spelat in samtliga intervjuer på band, vilket det finns både för- och nackdelar med. Repstad (1999, s 70-71) vill främst framhålla fördelarna. Vi menar liksom han att, då bandinspelning används, kan man som intervjuare koncentrera sig på det respondenten säger och därmed slippa lägga tid på att skriva. På detta vis har vi också hunnit observera det icke-verbala beteendet. Vidare är det bra att ha tillgång till bandinspelningar i analysfasen, detta för att kunna återge intervjun ordagrant och därmed få med nyanser i det som sägs. Dessutom riskerar man inte att förlora värdefull information. Att använda sig av bandinspelning kan dock göra intervjupersonen nervös och skapa känslor av obehag hos honom eller henne. Jacobsen (1993, s 189) påpekar dock att det inte är själva inspelningen

som skapar nervositeten, utan i stället intervjuarens hantering av det rent tekniska omkring det. Ingen av intervjupersonerna verkade tänka på att vi spelade in intervjun på band. Däremot kunde vi skönja en viss nervositet hos dem. Detta tror vi dock inte har med själva bandinspelningen att göra, utan snarare med intervjusituationen som sådan.

1.5.3 Urval av undersökningsenheter

Enligt Repstad (1999, s 67) är det frågeställningarna eller problemformuleringen som avgör vem som kan bli aktuell att intervjua. De målgrupper som berörs i våra frågeställningar samt i utmynnandet av vår problemformulering är elever och skolpersonal. Det är deras uppfattningar vi vill ta reda på och därför dem vi bör intervjua. Vi har ett strategiskt urval av intervjupersoner efter på förhand uppställda kriterier. Eleverna ska gå i nionde klass på högstadiet och ha varit med om ANT-undervisning under högstadietiden. För skolpersonalen är kriterierna av två slag; de ska antingen bedriva ANT-undervisning eller på något sätt ansvara för ANT-undervisningen, utan att nödvändigtvis bedriva den.

1.5.4 Elever

Kastrup (1984, s 6) skriver att man år 1984 bedrivit ANT-undervisning under ca 10 år och att den mesta av informationen skett på högstadiet. Likaså anger SOU (1994:26, s 145) att skolans alkoholundervisning hittills har haft sin tyngdpunkt på högstadiet. Argumentet för att den mesta av informationen skett just där, anger Kastrup, (1984, s 6) har varit att det är i det stadiet som intresset för droger börja vakna hos ungdomar. Underlag för påståendet redovisas inte, men å andra sidan är det ett påstående man som läsare återkommer till i flera källor. Den Nationella handlingsplanen för alkohol- och drogförebyggande insatser (Folkhälsoinstitutet 1995:50, s 38-39), framhäver att alkoholdebuten för de flesta sker under högstadietiden, d.v.s. mellan 12 och 16 års ålder. Likaså skriver Svensson m.fl. (1998, s 40), utifrån forskningsresultat, att narkotikadebuten i stor utsträckning sker då ungdomarna går i grundskolan. Författarna (ibid) visar vidare genom forskning att narkotikaintroduktionen sker bland vänner under högstadietiden.

Detta är bakgrunden och vår motivering till varför vi valt att inrikta oss på just elever på högstadienivån; ANT-undervisningen bedrivs främst under högstadietiden och alkohol- och narkotikadebuten tycks ske i den åldern. Därför inriktar vi oss på niondeklassare, då vi tror att de har fått ANT-undervisning under hela högstadietiden och därmed har mer att tillföra i en diskussion kring ämnet, än elever från de lägre årskurserna.

Vi har valt att använda oss av gruppintervjuer bland eleverna, eftersom vi tror att det möjliggör en diskussion kring ämnet, samt kan utgöra en trygghet för eleverna i intervjusituationen. Hoel och Hvinden (Repstad 1999, s 83) menar att:

/.../ gruppintervjuer kan ge fylligare information. Samtalen får en egen dynamik där det som den ene säger följs upp av en annan och nyanseras av en tredje.

Vi är dock medvetna om metodens svagheter. Detta påvisar också Repstad (ibid), då han säger att ett problem med gruppintervjuer, kan vara att det bara är acceptabla och tillåtna attityder som lyfts fram. Detta kan innebära en felkälla och skapa brister i informationen, d.v.s. utgöra en begränsning. Likaså är det möjligt att det enbart är vissa elever som kommer till tals och andra som inte vågar säga sina åsikter. Det är också möjligt att samtalet i grupp kan påverkas av att åsikter och attityder överdrivs genom att man förstärker varandras utsagor (Repstad 1999, s 84). Detta var vi dock medvetna om i intervjusituationerna. Observationer under gruppintervjuerna tydde på att eleverna inte i nämnvärd betydelse påverkade varandras utsagor. De vågade säga emot varandra och lägga fram olika åsikter. I båda grupperna fanns det dock någon elev som inte sade så mycket.

1.5.5 Skolpersonal

Skolpersonalen är de som bedriver samt ansvarar för ANT-undervisningen och är på så vis det närmaste ledet till eleverna. Likaså är rektorn relevant att intervjua, då det enligt den senaste läroplanen (Lpo 94, s 19) är rektorns ansvar att kunskapsområdet vad gäller riskerna med tobak, alkohol och andra droger integreras i undervisningen i de olika ämnena.

I stället för att göra gruppintervjuer, har vi av olika anledningar valt att göra individuella intervjuer med skolpersonalen. För det första är det svårt att utifrån deras olika scheman kunna samla dem samtidigt. För det andra kan man tänka sig att det vid gruppintervju skulle finnas risk för lojalitetskonflikt kollegorna emellan.

1.5.6 Kort presentation av intervjupersonerna

Våra intervjupersoner på Svaneskolan består av:

- 14 st elever från två klasser i årskurs nio, varav sju pojkar och sju flickor.
- Lena Skuja, rektor på skolan sedan ca 6 månader.
- Eva Parry, Ma/No-lärare, arbetat på skolan i 6 år.
- Magnus Herrlin, So-lärare, arbetat på skolan i 5 år.
- Kent Nilsson, Ma/No-lärare, arbetat på skolan i 7 år.

1.5.7 Hur vi fick kontakt med våra intervjupersoner

Till en början skrev vi ett brev (bilaga nr 1), i vilket vi presenterade vår uppsatsidé. Detta skickades till 8 st slumpvist utvalda högstadieskolor i Lunds kommun. Precis som vi nämnt i brevet, så ringde vi upp en skola i taget. Den skola som först visade sitt intresse och som svarade ja till att vara med i undersökningen, blev också den skola som valdes ut. Detta innebär att samtliga fick ta del av brevet, men att endast ett fåtal av rektorerna blev uppringda. De skolor som således automatiskt valdes bort kontaktades och tackades för visat intresse.

Våra intervjupersoner är till antalet 18 st. Urvalet är styrt så till vida, att rektorn hänvisade oss till en av lärarna, som sedan i samråd med oss sökte upp övriga intervjupersoner, ett s.k. snöbollsurval. De tre aktuella lärarna frågade i sina respektive klasser vilka elever som var intresserade av att delta. Det var sedan dessa elever som vi träffade.

Repstad (1999, s 67) menar att man kan råka ut för ett metodiskt problem vad gäller urvalet. Ibland är man beroende av viktiga informanter, t.ex. chefer och ledare, för att få tag på de personer som ska intervjuas. Det kan hända att han eller hon har ett önskemål, medvetet eller omedvetet, om att styra urvalet. Detta genom att t.ex. rekommendera de personer som kan tänkas ge den, utifrån ledningens tycke, bästa bilden av situationen som ska undersökas. Urvalet riskerar på så sätt att bli styrt. I vår situation krävdes rektorns godkännande för att få utföra intervjuerna. Vi visste inte heller vilka i skolpersonalen som har med ANT-undervisningen att göra och var därför bundna att gå via rektorn, för att få tag på dessa personer. Det är just detta metodproblem Repstad talar om. Vidare menar han dock att risken för att detta problem uppstår förmodligen inte är så stor, men att sådana misstankar alltid kan riktas mot ett resultat. Vi väljer därför att lyfta fram det för att visa vår medvetenhet om det. Tilläggas bör att rektorn på Svaneskolan enbart har jobbat där i ca ett halvt år. Därmed har

hon förmodligen inte hunnit bilda sig någon uppfattning, som i detta sammanhang skulle kunna ligga till grund för valet av de lärare hon hänvisat oss till.

1.5.8 Begränsningar

En avgränsning i vårt urval är att vi enbart vänt oss till niondeklassare, samt niondeklassare på en skola. Vi tror nämligen, som ovan nämnt, att man i årskurs nio har fått ANT-undervisning vid ett flertal tillfällen och därför har mer att tillföra i en diskussion kring ämnet, än elever från de lägre årskurserna. Att vi vidare avgränsat oss till enbart en högstadieskola i Lund, handlar om den tidsresurs vi haft till vårt förfogande samt hanterbarhet vad gäller analysarbetet i förhållande till det. Detta gör vår studie till en stickprovsundersökning.

Då det enbart är en skola som ingår i vår undersökning, är det inte möjligt att, utifrån vårt material, dra några generella slutsatser om ANT-undervisningen överlag. Vår studie kan dock visa på uppfattningar som kan förekomma bland dessa målgrupper även i övriga landet och skulle därmed kunna ses som en delstudie inom ämnesområdet.

En begränsning är det faktum att rektorn, Lena Skuja, enbart har arbetat på Svaneskolan i ca sex månader och därmed har begränsade kunskaper om hur ANT-undervisningen fungerar just på den skolan.

Vad gäller gruppen vi valt att kalla skolpersonal, har den kommit att innefatta enbart rektor samt lärare. Vi har på så vis valt bort övrig personal som t.ex. kurator och skolsköterska. Detta med anledning av att vi i vår uppsats valt att lägga fokus på det drogförebyggande arbetet som sker i undervisningssituationen, snarare än i det elevvårdande arbetet.

1.5.9 Analysmetod

Till en början skrevs samtliga intervjuer ut i dess väsentligaste delar. I presentationen samt analysen av vårt empiriskt insamlade material har vi sedan utgått från våra tre teman i intervjuguiderna. Utifrån dessa har vi sökt efter mönster i intervjuerna och för att visa på dessa har vi använt oss av citat. I analysfasen har vi koncentrerat oss dels på vad som är samstämmigt mellan elever och skolpersonal och dels på vad som skiljer dem åt, samt möjliga orsaker till detta. Vi använder oss också av sekundärmaterial för att kritiskt kunna granska dessa likheter och skillnader.

1.5.10 Materialets tillförlitlighet

Vad gäller frågan om hur många intervjuer som krävs i en kvalitativ undersökning finns det, enligt Repstad (1999, s 70), inget givet svar på den frågan. Kvale (1997, s 97, 99) menar att antalet intervjupersoner beror på undersökningens syfte. En vanlig kritik av intervjuundersökningar är, enligt honom, att det inte går att göra generaliseringar utifrån resultaten, eftersom intervjupersonerna är för få. Han menar dock att en del kvalitativa undersökningar tycks läggas upp utifrån kvantitativa kriterier, d.v.s. ju fler intervjuer desto mer vetenskaplig studie, vilket får konsekvenser för förberedelserna och analysarbetet. Vi är medvetna om, att våra intervjupersoner inte med säkerhet kan sägas representera vare sig samtliga elever i årskurs nio eller alla lärare på Svaneskolan. Vi vill, precis som Kvale (ibid), därför betona intervjuernas kvalitet framför dess kvantitet.

Givetvis kan andra tolkningar göras än de vi har gjort vid bearbetningen av datan. I egenskap av intervjuare har vi också med oss våra förförståelser, vilket kan påverka de tolkningar vi gjort. Även i intervjusituationen, kan det hända att vi som intervjuare styr intervjupersonen utifrån våra förförståelser. Thurén (1994, s 58) menar dock att poängen med förförståelse inte är att den kan leda oss fel, utan att vi behöver den för att kunna förstå.

En fördel med kvalitativa studier, är att man hela tiden har möjlighet att ställa följdfrågor. Detta ökar materialets tillförlitlighet, då vi förvissas om att det som sägs uppfattas rätt av oss som intervjuare. Följdfrågor möjliggör också för oss som intervjuare, att nå den information som vi faktiskt önskar.

Vi kan inte vara säkra på att våra intervjupersoner lämnat fullt sanningsenliga svar. Det kan hända, som tidigare nämnts, att eleverna i sina svar styrts av övriga i gruppen. Vi har vidare vid några av intervjutillfällena med lärare och rektorn, lagt märke till att man försökt lämna de svar som de tror att vi vill ha. Det kan också tänkas att lärarna velat ge en lite förskönad bild av skolans och sin egen ANT-undervisning.

1.5.11 Etisk diskussion

Samtliga intervjupersoners medverkan bygger på frivillighet och de har alla blivit informerade om uppsatsens syfte och huvudsakliga upplägg. Alla har också garanterats anonymitet och i de fall vi önskat använda oss av en intervjupersons namn, har vi frågat personen i fråga om tillstånd. Det insamlade materialet har behandlats konfidentiellt. Eftersom vi vidare har velat använda oss av bandinspelning, vilket kan upplevas obehagligt för en del, har vi frågat samtliga intervjupersoner om deras medgivande till detta. Det är också endast vi som har haft tillgång till banden och använt oss av dem.

Vi har valt att genomföra samtliga intervjuer gemensamt. Liksom Repstad (1999, s 85) menar vi att det finns vissa fördelar med att vara två som intervjuar. Den ena har haft huvudansvar för att intervjuguidens teman täckts in i intervjun och den andra har kunnat följa den icke-verbala kommunikationen, samt haft möjlighet att ställa följdfrågor. Dessutom är det fördelaktigt i analysfasen att gemensamt kunna diskutera sina tolkningar och uppfattningar av intervjun. En nackdel är att tillvägagångssättet kan få intervjupersonen att känna sig i underläge. Risken för detta har minskats för elevernas del då de intervjuats i grupp. Våra observationer tyder på att eleverna snabbt fann sig i situationen, då de snart började diskutera både engagerat och livfullt. Vad gäller den intervjuade skolpersonalen kunde vi i några fall skönja en viss nervositet, vilket dock relativt snart försvann.

Vi valde att förlägga intervjuerna till den skola där samtliga intervjupersoner befinner sig. Vi har på så vis träffats på en plats där de känner sig hemma. I intervjusituationerna med eleverna har vi försökt låta alla komma till tals, detta utan att pressa de som inte har velat prata så mycket. I slutet av varje intervju, såväl för elever som skolpersonal, har respondenten fått möjligheten att lägga till något som inte tagits upp, samt rätta till något som tidigare uttalats. Detta för att minimera risken för att intervjupersonen går från intervjun med känslan av att något förblivit osagt.

1.5.12 Fortsatt framställning

Vi kommer vidare att i avsnittet tidigare forskning, belysa en del av den forskning som gjorts för inom uppsatsens aktuella ämnesområde. Därefter följer teoriavsnittet, i vilket vi presenterar vår teoretiska utgångspunkt, vilken utgår från den utvecklingspsykologiska teorin. Innan vi kommer in på analysavsnittet, presenteras en redovisning av vårt empiriskt insamlade

material. Uppsatsen mynnar slutligen ut i en resultatsammanfattning, vilken följs av en avrundande slutdiskussion.

2. AVHANDLING

2.1 Tidigare forskning

Skolundersökningar bland elever i årskurs nio, gjorda av CAN, visar att det i början på 1970-talet var en relativt stor andel, ca 14%, av eleverna som någon gång provat narkotika. Därefter sjönk andelen till att t.o.m. år 1982 omfatta 8%. Andelen sjönk ytterligare till 3-4% fram till 1990-talets början. Sedan dess har andelen skolelever som provat narkotika mer än fördubblats. Vad gäller alkohol skedde det en minskning av berusningsbenägenheten efter en topp 1976-1977. I början av 1980-talet planade det ut på en lägre nivå för att sedan i början av 1990-talet tendera att öka igen. Grundskoleelevers alkoholvanor har de under den senaste tioårsperioden ökat i omfattning. (Folkhälsoinstitutet & CAN 2000, s 28, 32)

Drogundervisning är ett svårt område. Sennerfeldt (1980, s 87) framhåller flera faktorer till detta; samhället kännetecknas av motstridiga värderingar, lärarna känner sig alltför okunniga och eleverna tycks inte låta sig påverkas. Översikter av forskning (SOU 1994:26, s 132) kring ANT-undervisning visar, att man inte alltid får de resultat man förväntar sig. Undervisning med målet att öka elevernas kunskaper om droger är ofta framgångsrik i den bemärkelsen att elevernas kunskaper ökar. Mätbara effekter på beteendet nås dock först vid långvarig undervisning. Forskning (ibid) visar vidare att, då elever efter ca 20 timmars undervisning fått mycket kunskap, är effekterna på beteendet fortfarande små. Enligt forskning krävs det minst 40 timmars undervisning för att informationen ska ge effekter på beteendet. Samtidigt vet vi att det är betydligt mindre tid än skolan har tillgång till, där drogundervisningen ligger på 3-5 timmar/årskurs i högstadiet (ibid). Vidare domineras ANT-undervisningen (SOU 1994:26, s 130) i form av punktinsatser, såsom temadagar och inslag från externa medverkande.

Skolverket har gjort en kvalitetsgranskning (Skolverket, 2000) av skolans ANT-undervisning, genomförd på 55 grundskolor och 27 gymnasieskolor i landet. Resultatet visar på att de nationella målen är så vagt hållna att nästan alla skolor uppfyller dem, de övergripande nationella målen omvandlas sällan till konkreta mål i de enskilda skolorna, majoriteten bedriver traditionell ANT-undervisning och talar om fakta, risker samt medicinska och sociala skadeverkningar av droger. Vidare har man funnit att skolorna tar för lite hänsyn till elevernas

perspektiv och föreställningar om droger, att undervisningen snarare är inriktad på information än dialog, att skolorna är dåliga på att följa upp undervisningen genom utvärderingar, att kompetensutvecklingen av lärare och annan personal näst intill är obefintlig samt att det finns brister i samverkan med närsamhället och föräldrar.

Granskarna har funnit att många elever beskriver lärare som personer som inte förstår ungdomars verklighet. Man menar, att om eleverna upplever att lärarna inte pratar om deras verklighet, utan i ett moraliserande syfte, är det högst sannolikt att ungdomarna distanserar sig från det som sägs. Därmed riskerar undervisningen sakna identifikationsobjekt för den unge att relatera till. En av deras slutsatser är att många skolor behöver finna former för att göra ANT-undervisningen mer relevant utifrån elevernas livssammanhang, bl.a. genom elevmedverkan i planeringsstadiet samt integrering av elevernas erfarenheter i undervisningen. (Skolverket, 2000, s 129-131)

Forskarna Abrams m.fl. (Marklund, 1983, s 29, 31) menar, att man länge försökt finslipa och förbättra undervisningsmetoderna för ANT. De framhåller dock att man i stället bör ifrågasätta sin målsättning med undervisningen samt utifrån det, de metoder man använder. De rekommenderar mål på en annan nivå än den vanliga. Den vanliga nivån är, enligt dem, att öka individens kunskaper om droger, påverka individens attityder gentemot bruk av droger samt förändra individens beteende vad gäller drogbruk. Forskarna (ibid) menar att man ofta vill påverka såväl beteende som attityder. Enligt dem tycks det dock inte finnas några självklara samband mellan kunskaper å ena sidan och attityder och beteende å andra. I stället menar de att man ska ta fasta på elevernas egen situation och få dem att analysera och bearbeta den, detta genom följande mål; förbättra individens självförtroende, öka individens deltagande i sysselsättningar som är alternativa till drogbruk, öka individens förmåga att klargöra sina värderingar samt förmåga att fatta beslut. De talar alltså om en socialpsykologisk inriktning i undervisningen i stället för en biologisk och fysiologisk sådan.

1980-talet var en händelserik period för ANT-undervisningen (SOU 1994:26, s 127). Många skolor ändrade strategi från en moraliserande, ämnesinriktad faktainformation till en tema-inriktad samverkan mellan olika ämnen, där man i stället arbetade med att bearbeta attityder och värderingar. På 1990-talet (ibid), i samband med att centrala satsningar på utvecklande och förbättring förändrades eller upphörde, återgick dock ANT-undervisningen till den traditionella formen. Undervisning som utgår från biologiska faktamodeller har dock genom forsk-

ning (Marklund, 1983, s 25, Skolverket, 2000, s 106) visat sig motverka sitt syfte genom att i stället öka intresset för alkohol. De undervisningsprogram som i stället haft störst framgång när det gäller att påverka elevernas beteenden, är olika socialpsykologiska eller kombinerade program (SOU 1994:26, s 133). Kastrup (1984, s 10) menar, att i stället för faktainformation bör man på högstadiet snarare diskutera *när* och *hur* man använder alkohol och andra droger.

2.2 Teoriavsnitt

Forskningen inom ämnesområdet tycks till stor del domineras av undersökningar om bl.a. syfte, metoder och strategier samt förväntade effekter av ANT-undervisningen. Vi menar att detta med fördel kan kompletteras med ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Detta för att kunna få den helhetssyn på problematiken kring tonåringar och droger som krävs, för att kunna bedriva en framgångsrik ANT-undervisning. Vi har därför valt att utgå från den utvecklingspsykologiska teorin.

Enligt Hwang & Nilsson (1995, s 16-18) är den utvecklingspsykologiska teorin viktig för att förstå människans utveckling. Koncentrationen inom denna teori ligger, enligt dem, på de första 20 åren av människans liv. Denna period anses vara den mest avgörande, då det är just här man menar att de största förändringarna sker. Man brukar tala om tre aspekter av människans utveckling; fysisk, kognitiv/perceptuell samt socioemotionell utveckling. Vi kommer dock att lägga vårt fokus på den sistnämnda aspekten. Detta då denna inriktar sig på personlighetsutveckling, känslomässig utveckling och socialisation, d.v.s. hur vi lär oss sociala normer och hur vi formas till unika individer och samhällsvarelser. Häri ingår också utvecklingen av identiteten, eftersom den till största delen är social.

Vi tror att man under tonårsperioden lätt påverkas av sin omgivning på olika sätt. Detta rör såväl hur tonåringen tar till sig skolans ANT-undervisning till en situation, där tonåringen står inför valet att ta droger eller ej. Vi väljer därför att belysa några aspekter ur tonårsutvecklingen, vilka vi finner vara av central betydelse, då de bl.a. visar på hur påverkbar tonåringen kan vara.

Tonårstiden, d.v.s. perioden mellan 13-20 års ålder (Hwang & Nilsson 1995, s 248), är en mycket viktig utvecklingsperiod i varje människas liv. Tonårstiden innebär att den unge lever under speciella livsvillkor. Identitetsutvecklingen står i centrum, den unge skall lämna barndomen för att träda in i vuxenvärlden (Almazidou & Post, vt 96, Dammfriskolans hemsida, Ramström, 1987). Tonårstiden är förmodligen den period i livet som är den mest

utmanande och komplicerade att både beskriva och uppleva. Mellan tio till tjugo års ålder sker det mycket i utvecklingen. Den unga människan står inför stora förändringar; både kroppsliga, kognitiva och sociala. Den individuella variationen är här större än någonsin tidigare (Hwang & Nilsson, 1995, s 249). Hur en ungdom klarar sin tonårsutveckling är beroende av en rad olika förhållanden, t.ex. situationen i den unges familj, förhållandena i skolan etc. Även den tidigare psykiska utvecklingen påverkar tonårstiden.

Tonårstiden utgör, som tidigare nämnts, övergången från att vara barn till att bli vuxen (Ramström, 1987, s 24-25). Under gynnsamma omständigheter innebär denna tid möjligheter till mognad, men nyfikenhet och sökandet efter spänning kan ibland leda till att tonåringarna hamnar på sidospår, t.ex. börjar använda droger (Almazidou & Post, vt 96).

Det finns en rad olika sätt att beskriva tonårsutvecklingen på. Många av dem är dock mycket lika varandra. Ett vanligt sätt tycks vara att man delar upp denna period i olika delar. Författaren och överläkaren Jan Ramström (1987, s 28) väljer att tala om fyra olika s.k. huvudlinjer; nämligen *sexuell utveckling, frigörelse från föräldrarna, social utveckling och identitetsutveckling*. Vi har valt att utgå från Ramströms (1987) uppdelning och kommer vidare att titta lite närmare på tre av de fyra utvecklingslinjer som han beskriver, nämligen *frigörelsen från föräldrarna, den sociala utvecklingen samt identitetsutvecklingen*.

2.2.1 Frigörelse från föräldrarna

Tonåringar och deras föräldrar lever ofta i konflikt med varandra. Frigörelseprocessen är svår att genomföra utan att både föräldrar och tonåringar på olika sätt uttrycker sin oro i form av olika känslomässigt laddade konflikter. Frigörelsen är just den utvecklingsaspekt som brukar skapa mest problem mellan den unge och hans/hennes omgivning. Dessa konflikter tillhör det normala utvecklingsförloppet och i slutändan går de flesta tonåringar och föräldrar stärkta ur processen (Ramström, 1987, s 9).

Enligt Ramström (1987, s 30-31) innebär själva frigörelsen att utvecklingslinjen rör sig från barnsligt beroende av föräldrarna till ett från föräldrarna frigjort och självständigt tillstånd. För vissa kan frigörelsen ske successivt och vara relativt odramatisk. Andra kan behöva understryka frigörelsen med aggressiva avståndstaganden från föräldrarna och kanske också från mycket av det som föräldrarna värdemässigt står för (ibid). Tonåringen använder i bästa

fall vuxenvärlden som ett bollplank. Det fungerar som ett sorts test, där man ser om vuxna verkligen står för vad de säger och om de verkar ha en egen identitet (Bergström, 1992, s 31).

2.2.2 Social utveckling

Den sociala utvecklingen innebär främst en rörelse från familjen till samhället. Vanligtvis stöds denna utveckling av samhällets organisationer som t.ex. skola och föreningsliv (Ramström, 1987, s 32).

Oavsett ålder är människan känslig för gruppträck och är i behov av grupptillhörighet. Allra viktigast är detta dock i tonåren, då banden till föräldrarna tänjs och nya idéer testas. Kamratgruppen blir ofta till synes viktigare än föräldrarna och är också en viktig källa för inhämtningen av kunskaper och utvecklandet av den sociala kompetensen. Där lär sig tonåringen gruppregler; hur det känns att tillhöra en grupp, att bli utstött o.s.v. Genom att ständigt spegla sig i sin omgivning får tonåringen en egen identitet, skild från föräldrarna. Denna form av kunskapsutveckling är lika viktig som den som sker via vuxnas förmedling i hemmet, skolan och föreningslivet (Bergström, 1992, s 27, Ramström 1987, s 56).

2.2.3 Identitetsutveckling

Många tonåringar börjar fundera över existentiella frågor så som livets ursprung och mening. Tonåringen söker en roll på det personliga planet och detta löser de flesta smidigt. Några anpassar sig till tidens trender, medan andra väljer att söka efter något nytt (Bergström, 1992, s 29). Hwang & Nilsson (1995, s 264), menar att identitetsbildningen går ut på att definiera sig själv som en unik varelse. Författarna menar vidare att tonåringens sökande efter en egen identitet i stort handlar om att lära sig relatera till föräldrarna med större oberoende, relatera till vännerna med en ny närhet, relatera till samhället med ett nytt engagemang och att relatera till sig själv med en ny förståelse och insikt. Detta hjälper den unge att till slut uppnå en vuxens status och mognad.

Varje tonåring upplever någon grad av identitetskris innan han eller hon hittat sin identitet i slutet av tonårstiden (Ramström, 1987, s 39). Nyckeln till en positiv lösning av identitetskrisen, går via samspel med andra, såväl jämnåriga som vuxna. Andra personer fungerar som en spegel, som förmedlar den information tonåringarna behöver för att få en fast bild av vem de är. Via andra formas självkänsla, självrespekt och självförtroende (Hwang & Nilsson, 1995, s 26).

2.2.4 Tonåringen och skolan

Jan Ramström (1980, s 48) menar att ungdomars utvecklingsproblem under tonåren givetvis också gör sig gällande i skolan. Lärare och annan skolpersonal har därför stor betydelse för hur tonåringarna ska klara sig igenom denna oroliga tid. Men inte alltför sällan kantas mötet mellan elever och lärare av en rad svårigheter. En stor del av problematiken tycks ligga i att vuxna ska fungera som förebilder för tonåringarna, samtidigt som man ställs mot de faktiska förutsättningarna som finns för att nå dem. Som tidigare nämnts, präglas tonårstiden till stor del av krafter att frigöra sig från föräldrarna och göra avståndstagande från vuxenvärldens normer och värderingar. När det kommer t.ex. till skolans drogundervisning hamnar man lätt i situationen där de vuxna bestämmer och ungdomarna skall underkasta sig. Goldberg (1993, s 283) menar att situationen är som bäddad för trotsreaktioner. När preventionen möter ungdomskulturen krockar nämligen två viljor; vuxensamhällets önskan att kontrollera och ungdomars längtan efter frihet och självständighet (Svensson, Svensson & Tops, 1998, s 155).

Enligt Per Sennerfeldt (1980, s 17) lever barn och unga i en isolerad värld, lämnade åt sig själva och åt de krafter som vill påverka dem. Villrådighet, tveksamhet, famlande efter riktlinjer kännetecknar många unga idag. För att klara alla val och ställningstaganden borde framförallt unga människor få träning i beslutsfattande, bland annat i skolan. Men inte alltför sällan är det just här som kommunikationen mellan lärare och elever skär sig. Författaren John Steinberg (Sennerfeldt red. 1980, s 18), talar bl.a. om tre metoder där vuxna försöker överföra sina värderingar till barn och unga, men som ofta misslyckas. De tre metoderna han beskriver är; *moraliserandet*, *att låta bli* och *att vara modeller*. Moraliserandet menar han, är en dålig metod då det gäller att träna en ung människa till att fatta egna beslut. Dessutom lockar den, enligt honom, till opposition. Att låta bli att överföra värderingar, kan t.ex. handla om inställningen att det inte finns något värderingssystem som är rätt för alla. Varje individ måste därför hitta sina egna värderingar. Denna attityd bidrar, enligt Steinberg, ofta till konflikt och förvirring. Även om vuxna inte kan bestämma ungdomars värderingar, så bör de inte heller strunta i att engagera sig i en sådan viktig process. Denna metod är också besläktad med den i skolan ofta missuppfattade objektiviteten. När det t.ex. handlar om alkohol- och narkotikafrågor skall skolan ta klar ställning för avhållsamhet under uppväxtåren. Men i andra frågor serverar man alternativa åsikter och låter de unga välja, detta utan att ge egentlig träning i valprocessen. Den tredje och sista metoden som Steinberg beskriver handlar om vuxna som goda modeller. Det finns visserligen fördelar med denna metod, men även här kan man hitta liknande problem som i moraliseringsmetoden. Det finns så många olika exempel att följa och

det kan därför bli svårt att sortera ut vad man ska tro på. Ytterligare något som komplicerar det goda exemplet är att många vuxna praktiserar en dubbelmoral. De säger en sak, men gör något annat. Speciellt kan detta bli extra tydligt i frågor om alkohol och tobak (Sennerfeldt, 1980, s 18-20).

2.2.5 Tonåringen och droger

När det gäller de problem som kan dyka upp under tonåren, domineras den allmänna debatten ofta av farhågorna för drogmissbruk (Ramström, 1987, s 11). Det finns ett flertal olika teorier om varför tonåringar använder droger, av vilka vi nämner några här.

Svensson m.fl. (1998, s 40) menar att det som gör att en person provar en drog är främst nyfikenhet, en önskan om att experimentera och önskan om att uppleva en omedelbar upphetsning, lycka, glädje, vänskap och status. Författarna menar vidare att ett vanligt problem i tonåren är att man har lämnat lekåren bakom sig, men ännu inte får eller kan ta del av det vuxna livet. Tristess blir lätt ett problem för att man inte vet vad man skall fylla sin tid med när man är "vuxen". Att vara småkriminell och göra förbjudna saker kan därför vara ett sätt att göra tillvaron lite mer spännande.

I inlärningsteorin menar man istället att det är drogernas egna effekter som gör att man mer eller mindre lätt kan fastna eller bli beroende. Detta betyder dock inte att alla som testat droger lika lätt fastnar i ett missbruk. Tonåringar är dock särskilt utsatta eftersom de av utvecklingspsykologiska skäl gärna testar gränserna, lever efter impulser och vad som känns roligt just nu (Bergström, 1992, s 60-61).

En annan aspekt till varför tonåringar använder droger är den Ramström (1987), talar om. Han menar att hasch och alkohol kan fungera som "problemlösning" under tonåren. Drogintaget kan vara uttryck för en lust att prova det förbjudna och/eller en protest för att uttrycka sitt avståndstagande från föräldrarna och andra vuxna. Det kan även vara ett uttryck för en eftergift för krav som ställs av kamratgruppen. Droger kan även användas för att dölja blyghet och osäkerhet inför kamrater, speciellt det motsatta könet. Andra anledningar till ungdomars missbruk/drogintag kan vara självbestraffning och självförstörelse, eller ett sätt för tonåringen att slå larm, d.v.s. meddela omgivningen att allt inte står rätt till. Droganvändning kan också fungera som en befrielse från smärtsamma inslag i tonårsutvecklingen och på så sätt ge en lindring (Ramström, 1987, s 104-107).

De flesta ungdomar som dricker alkohol eller använder droger gör det trots sin kännedom om de faror som de därmed faktiskt utsätter sig för. Man skulle därför kunna tänka sig att andra faktorer så som grupstryck, osäkerhet och bristande självkänsla kan vara viktiga och ibland kanske också ha avgörande betydelse då tonåringen står inför valet att ta droger eller ej. (Kastrup, 1984, s 4)

2.3 Redovisning av empiriskt insamlat material

Vi kommer i följande redovisning att presentera mönster som vi funnit i vårt empiriskt insamlade material. Detta både bland elever och skolpersonal. För att visa på sådana mönster använder vi oss av citat. Materialet kommer att analyseras i nästkommande avsnitt.

2.3.1 ANT-undervisningens syfte

Vad gäller syftet med ANT-undervisningen, har vi bland eleverna kunnat finna vissa gemensamma uppfattningar. Samtliga elever tror att det huvudsakliga syftet är att avskräcka, informera om droger samt att varna för hur farligt det är att använda sådana. Det har också framkommit tankar om att syftet skulle vara att förhindra att elever tar droger:

Det är väl att de ska förhindra eleverna att ta droger. Alltså de vill informera om vad det farliga är med droger och sådana grejer.

Oavsett syfte tycker samtliga elever att det är viktigt att ha ANT-undervisning. De flesta menar dock att undervisningen ges alltför sällan.

Bland skolpersonalen kan vi skönja olika linjer som särskilt betonas, när det gäller ANT-undervisningens syfte. Det handlar om allt från att ge basinformation om drogernas skadeverkningar, att skrämja, till att förhindra att eleverna överhuvudtaget börjar ta droger. Rektorn talar även om att informera för att skjuta upp debuten till så hög ålder som möjligt. Några av lärarna betonar särskilt följande:

Det allra viktigaste är att de lär sig så mycket och vågar prata om det och vågar även säga nej.

Andra säger istället så här:

Syftet är att eleverna ska få den nödvändiga kunskapen och kunna ta ställning till /.../ vad konsekvenserna blir om man använder, att man ska få en ökad kunskap om farligheten. Men det är ingen påverkan på det viset, mer kunskap så de ska bilda sig en uppfattning om vad det innebär.

Samtliga bland skolpersonalen är dock överens om svårigheterna med att uppnå syftet. De anledningar som förs fram är bland annat att undervisningen sker alltför sällan och att eleverna rent kunskapsmässigt alltid ligger steget före. Flera av lärarna pratar också om frustrationen kring svårigheten att nå fram med informationen till alla elever. Anledningen till varför syftet inte uppnås samt svårigheten att ta till sig det som sägs, menar eleverna vara av en helt annan karaktär. De talar om vikten av att informationen och den som framför densamma måste vara trovärdig. Eleverna jämförde vid ett flertal tillfällen lärarna med t.ex. f.d. missbrukare. En elev säger följande, vilket även kan sägas representera övriga gruppen:

Jag skulle ta åt mig mer av en missbrukare än av en lärare, de vet ju vad de snackar om.

2.3.2 Strategi

Vi kan se att det skiljer sig hur att bedriva ANT-undervisningen beroende på vilket ämne man undervisar i. I No-ämnena tycks man fokusera på fakta om drogerna och dess skadeverkningar, medan lärarna i So-ämnena arbetar mer med elevers attityder och värderingar vad gäller alkohol och andra droger. ANT-undervisningen sker periodvis och finns inte med kontinuerligt i den vanliga undervisningen. So-läraren försöker dock att ta upp det emellanåt, t.ex. i samband med aktuell samhällsdebatt, dokumentär, tidningsartikel eller dylikt. Likaså händer det att ämnet tas upp efter önskemål från eleverna. Detta har vi inte kunnat se vara något som förekommer bland de andra lärarna som vi har intervjuat.

Gemensamt är att man brukar ha någon form av temavecka under årets gång samt att man brukar låta eleverna arbeta självständigt med s.k. egna arbeten, vilka sedan redovisas inför klassen.

2.3.3 ANT-undervisningens anpassning till tonåringarnas verklighet och situation

Både lärare och elever tycks vara överens om att den ANT-undervisning som ges i skolan idag inte är anpassad till ungdomars verklighet. Olika tankar framförs emellertid om vad som skulle kunna göras för att anpassa den mer efter ungdomarnas situation. Några av lärarna tror att nyckeln till lösningen av problemet går genom ökad elevmedverkan:

Det tror jag har med det här med delaktighet att göra, att de på något vis får komma in tidigare i planeringsstadiet. Det är väl en sak man skulle kunna göra för att få dem att känna sig mer delaktiga. Så att det blir mer verklighetsanpassat för deras förutsättningar.

Rektorn går på en annan linje:

Vi kan ju aldrig vara före /.../ Det är att stärka dem själva och stärka deras självkänsla, att de vågar vara den de själva är egentligen och vågar säga nej och inte falla för trycket. Jag tror det är den vägen man på något sätt får gå.

Några av eleverna menar i stället att man fokuserar på fel saker i undervisningen, vilket de anser gör det svårt för dem att ta informationen till sig samt att kunna relatera den till sig själv och sin verklighet. En elev uttrycker det så här:

Jag tycker att man kan göra så att man, typ att drogerna och sånt som är vanliga bland folk i vår ålder, att informera lite mer om dem och sådana saker som liksom ligger nära oss.

2.3.4 Upplevelser och påverkan av ANT-undervisningen

De flesta elever upplever ANT-undervisningen som ganska tjugig. Detta uttrycker en av dem på följande sätt:

Jag tycker nästan mest den har varit rätt tjugig /.../ Det är typ samma sak hela tiden.

Vidare menar samtliga elever som vi har intervjuat, att de inte har påverkats av ANT-undervisningen alls. De uppger dock att de har fått veta lite mer om drogerna. Eleverna menar att redan innan ANT-undervisning gavs, visste de att droger är farliga och att informationen därmed inte har haft någon större inverkan.

Jag tror inte att man kan säga att det finns någon som liksom tar droger och liksom tror att det är bra, eller tror att det är ofarligt. Det vet liksom alla. Och sedan att man får reda på mer exakta symptom, eller vad man ska säga, liksom nackdelar, exakt hur det

fungerar på kroppen. Det förändrar liksom inte att man tror att det är dåligt, eller vad man ska säga. Man vet ändå att det är dåligt. Informationen hjälper inte.

Under intervjuerna med eleverna, fick de föreställa sig att de befann sig på en fest tillsammans med sina kompisar, där de ställdes inför valet att dricka alkohol och/eller ta andra droger. Härigenom önskade vi få veta vad det är som påverkar dem att säga ja eller nej då de ställs inför detta val. Samtliga elever är överens om att man *inte* tänker på det som man fått veta i skolan. Istället talar de om andra faktorer så som t.ex. ens personlighet:

För mig skulle det enbart vara min personlighet, vad jag själv tycker. Jag tror inte att någon sådan där ANT, eller vad det nu heter, skulle påverka mig på något sätt.

Andra faktorer som nämns och anses vara av betydelse är; media, kompisar, personliga erfarenheter och föräldrar. De menar att man kommer i kontakt med det från olika håll. Några av eleverna talar också om att det beror mycket på vilket humör man är på, vad det är man blir bjuden på, var man är någonstans och vem som är där. Vidare vad gäller kamrater och dess påverkan nämns följande:

Det beror ju helt på inställningen och de man umgås med, vad de tycker. Om de säger så här, 'ska vi ut och supa i kväll?' och de säger nej, då skulle man ju inte gå ut själv och supa. För hela grejen bygger ju ändå på vad kompisarna, de man umgås med, tycker.

Vad gäller kamratpåverkan och gruppsyck kunde vi se ett mönster där pojkarna och flickorna skilde sig åt. Flickorna tycks mena att man inte faller för gruppsyck:

Det finns kanske människor som faller för gruppsyck, det vet ju inte vi. /.../ Om jag känner för att dricka, alltså det är ingenting som skulle kunna tvinga mig, det är ingenting som skulle kunna säga till mig att du ska göra det i kväll, och så bara ja okej. /.../ Det behöver ju inte ha med gruppsyck att göra, utan det är ju bara att det blir så.

Pojkarna hävdar motsatsen:

Alla säger att de inte faller för gruppsyck, men alla gör det på en viss skala ändå. /.../ det är omöjligt att säga att jag faller aldrig för gruppsycket, jag är independent, jag gör precis som jag själv vill, utan alla faller på en viss skala för gruppsyck. Hur man än gör så gör man det.

Vidare vad gäller föräldrar och dess påverkan talar eleverna mycket om att föräldrar och andra vuxna fungerar som förebilder och som en sorts identifikationsobjekt:

Det är också mycket föräldrarna som gör, påverkar en där med alkohol, eftersom de dricker alkohol, så tycker man själv att det är okej. Föräldrar är ju också en sorts

förebild för en när man är mindre. Man ser upp till dem, så gör man likadant själv. Tar de inte droger, så tar man inte själv droger.

Skolpersonalen har några olika uppfattningar om hur man tror eleverna kan tänkas uppleva ANT-undervisningen. Några tror att eleverna övervägande upplever den vara positiv och angelägen för dem. Det framkommer också tankar kring att den kanske skulle kunna upplevas som en moralpredikan där de vuxna står för en dubbelmoral. Utifrån detta menar man att lusten kan väckas att prova det förbjudna.

Vad gäller ANT-undervisningens påverkan, tror samtliga av våra intervjupersoner bland skolpersonalen att den inte har någon djupare eller större påverkan:

Jag tror inte att det är någon djupare påverkan, det tror jag inte. Jag tror påverkan är just momentan just under den perioden de blir undervisade. Då speciellt är man mottaglig att diskutera frågorna. Fast jag tror inte det är någon påverkan i något längre perspektiv.

Vidare menar de att endast vissa påverkas medan andra inte berörs alls. Man talar om en ”grå massa” som är svår att nå. Likaså talar rektorn om att eleverna många gånger besitter färskare kunskaper om t.ex. de droger som finns ute på marknaden, än vad skolpersonalen gör.

Då skolpersonalen inte tror att ANT-undervisningen har särskilt stor påverkan på eleverna, talar man om andra faktorer som tros ha större inverkan. Precis som eleverna nämner man kompisar, familjesituation och gruppsyck som några av de viktigaste. Dessa rangordnas dock på olika sätt, av de olika lärarna. Någon menar att familjen påverkar mer än kompisarna, andra tror tvärtom.

I samband med frågor rörande upplevelser och påverkan av ANT-undervisningen, diskuterades också det faktum huruvida det är skolans uppgift att bedriva sådan undervisning eller inte. Samtliga intervjupersoner, såväl elever som skolpersonal, var överens om att ANT-undervisningen ska förläggas och bedrivas i skolans regi. Man menar att det inte finns något annat forum för detta; grundskolan är obligatorisk, här når man alla elever och kan genom undervisning förmedla likvärdig information till samtliga.

2.3.5 Förändringar av ANT-undervisningen

Majoriteten av eleverna menar att ANT-undervisningen ges alltför sällan och önskar mer av den samt större variation på dess innehåll. Dessutom ser man hellre att den som håller i undervisningen kommer ”utifrån”:

Det ska vara en avskild person, så långt ifrån den vanliga undervisningen som möjligt, där de bara står och babblar så som lärare brukar göra. Helt annorlunda ska det vara.

Eleverna ställer sig dock negativa till besök och undervisning av t.ex. polisen. Istället önskas besök av en f.d. missbrukare, eftersom han/hon kan berätta utifrån egna erfarenheter:

Jag tycker det enda sättet för att få ungdomars uppmärksamhet eller få allas uppmärksamhet, är att ta dit någon som har upplevt det själv, någon som har åkt in för grovt drogmissbruk, eller en f.d. knarkare eller något. /.../ Den här killen med egna erfarenheter har varit med om det själv och vet verkligen hur det är och då kan man lita på det han säger /.../ Man tar inte åt sig samma ur böcker som från personer som verkligen varit med om det.

Vissa elever framhåller att skolan t.ex. försöker avskräcka dem från att överhuvudtaget dricka alkohol. Istället menar de att skolan bör vara mer realistisk och tala om måttlighet istället för total avhållsamhet. Vidare efterlyser man mer information om ungdomsdrogerna.

En sammanfattning av elevernas vision om en hur en bra ANT-undervisning ska vara, är att man önskar mer undervisning, besök av f.d. missbrukare, information om ungdomsdrogerna samt mer diskussioner kring ämnet.

Bland skolpersonalen råder ingen större samstämmighet om vad i ANT-undervisningen som är bra respektive dåligt. Däremot är man överens om att mycket bör förändras för att bli bättre. Lärarna talar om att det är för lite kontinuitet i undervisningen och att den ges vid för få tillfällen. Man talar också om problemet att man inte når alla elever samt att undervisningen riskerar att vara moraliserande. En uppfattning som delas av majoriteten av lärarna, är dock att det är ett tacksamt ämne. Detta då man menar att ämnet ligger närmare elevernas verklighet än övriga ämnen, vilket gör dem mer engagerade och intresserade.

Precis som eleverna har skolpersonalen vissa tankar och önskemål om förändringar för att förbättra dagens ANT-undervisning. Även lärarna ställer sig i huvudsak positiva till att ta in någon utomstående, t.ex. en f.d. missbrukare med egna erfarenheter. Det kan också vara andra

vuxna som eleverna kan känna förtroende för och som kan fungera som bra förebilder. En lärare poängterar dock att det måste vara god kvalitet på de utomstående som bjuds in:

Det är nog inte heller fel när det kommer någon utifrån. Det är bara det att det måste garanteras att det är bra kvalitet på dem. /.../ Finns det någon utifrån som har något att tillföra och är duktiga på det, så tror jag inte det är fel.

För att kunna bedriva och förmedla ANT-undervisning på ett för eleverna relevant och givande sätt, efterlyser samtliga lärare fortbildning. Man menar att detta är ett måste för att höja kvalitén på undervisningen i ämnet:

Framförallt skulle jag vilja ha mer fortbildning i det själv. Det är ju det som brister. Vi har ju väldigt lite i vår grundutbildning om det. Ska man höja kvalitén så är det massiv fortbildning på lärare i så fall. /.../ Ska det bli fortsatt kvalitet på undervisningen så måste lärarna få mer information om det. Det är nog ett måste. Jag tror det är många lärare som känner så.

Lärarna framhåller också önskan om att få nyare och därmed mer aktuellt material att använda sig av i undervisningen. En av lärarna talar om vikten av att man i undervisningen säger sanningen om drogerna, vilket därmed inbegriper en viss grad av skräckpropaganda. Rektorn har istället en vision om att ANT-undervisningen ska ses ur ett hälsoperspektiv och på så sätt inbegripa alltifrån psykiska och fysiska till sociala aspekter. Dessa tre aspekter kan sägas komma att ingå i det nya projekt som Svaneskolan ska påbörja hösten –02. Projektet går ut på att man i stället för att fokusera på s.k. riskfaktorer, lägger större vikt vid det som är positivt i elevernas livssammanhang och att på så sätt ser till elevernas totala hälsa.

I samband med diskussionen kring skolpersonalens visioner om ANT-undervisningen, fick de också delge oss sina tankar kring hur de tror elevernas vision ser ut. Alla är överens om att man tror att eleverna önskar lyssna till olika gästföreläsare, t.ex. f.d. missbrukare:

Jag tror att många av eleverna vill få de här som har lyckats, som har klarat sig, f.d. missbrukare. De vill nog gärna ha lite skräck, för det kittlar dem. Jag tror att de tycker att den vanliga undervisningen är lite tradig, att vi är gammalmodiga, det tror jag.

De tror även att eleverna skulle uppskatta mer diskussioner, fler temadagar samt att i större utsträckning få arbeta självständigt. En lärare tror också att eleverna önskar att få vara mer delaktiga i undervisningsprocessen, men tror samtidigt att de flesta är ganska nöjda med vanlig traditionell katederundervisning.

2.4 Analys

2.4.1 ANT-undervisningens syfte och strategi

Både elever och skolpersonal framhåller olika syften med ANT-undervisningen, vilket bekräftar de otydliga riktlinjer som finns. Detta dels nationellt sett men också lokalt då de nationella målen sällan omvandlas till konkreta mål i de enskilda skolorna, vilket vi skrev om i problemformuleringen. Det faktum att elever och lärare inte har samstämmig syn på vad man vill uppnå med ANT-undervisningen, kan försvåra kommunikationen dem emellan.

Ett av syftena som lyfts fram av skolpersonalen är att skjuta upp debuten till så hög ålder som möjligt, vilket kan tolkas som att man menar att eleverna ska avhålla sig helt från alkohol och andra droger. Globetti (i Thorsen & Andersson, 2000, s 16) menar dock att det finns en risk med en sådan s.k. avhållsamhetsmodell, till skillnad från måttlighetsmodellen, då han menar att man riskerar att förvärra situationen genom att göra alkohol och andra droger till en ”förbjuden frukt” och därmed till en attraktiv symbol för de ungdomar som vill revoltera mot vuxenvärlden. Thorsen & Andersson (2000, s 16) menar vidare att ett propagerande för total avhållsamhet lätt kan klinga falskt i elevernas öron. Just detta beskrev en elev enligt följande:

De måste vara lite mer realistiska också, alltså de kan ju inte säga att man inte ska dricka överhuvudtaget, för de vet ju egentligen att de flesta dricker. Därför ska de säga att man ska dricka måttligt kanske i stället.

Problemet, menar författarna (ibid) särskilt kan uppstå om avsändarna av budskapet är vuxna alkoholkonsumenter och mottagarna ungdomar som strävar efter att bli vuxna. Avsändarna mister då trovärdighet på just den punkten och kanske därmed också i andra avseenden. Detta kan minska förutsättningarna för lärarna att nå eleverna i sin ANT-undervisning. Till viss del kan detta också knytas till vårt teoriavsnitt, där bl.a. ”kollisionen” mellan tonåringen och vuxenvärlden beskrevs.

Lärarna vi intervjuat talar vidare om vikten av att eleverna ska lära sig så mycket som möjligt om droger, så att de vågar prata om det och även säga nej till att använda sådana. Detta kan tolkas som att den uppfattning man vill eleverna ska bilda sig, är just att bruk av alkohol och andra droger är farligt och att eleverna därmed ska ta avstånd ifrån dem. Thorsen & Andersson (2000, s 12) hänvisar till forskning och menar att även om man lyckas öka målgruppens kunskaper om faran med alkohol och narkotika samt skapa negativa attityder till drogerna hos dem, så är det ingen garanti för att mottagarna också handlar i enlighet med de

nyvunna kunskaperna. Detta nämndes även i avsnittet ”tidigare forskning”, där vi belyste att forskarna Abrams m.fl. (Marklund, 1983, s 31) har kommit fram till samma slutsats och menar att det inte finns något självklart samband mellan kunskap å ena sidan samt beteende och attityd å andra. Men som vi nämnde i vårt teoriavsnitt är det möjligt att faktorer som osäkerhet och bristande självkänsla kan ha avgörande betydelse för om tonåringen ska komma att använda droger eller ej (Kastrup, 1984, s 4). Av den anledningen torde det vara av betydelse att eleverna, precis som lärarna säger, får lära sig om drogerna och tränas i att säga nej till erbjudanden om sådana.

Oavsett syfte tycker samtliga elever att det är viktigt med ANT-undervisning, men påpekar också att den ges alltför sällan. Vi vill åter igen knyta an till avsnittet ”tidigare forskning”, där vi framhöll de knappa resurser som avsätts i skolan idag, vad gäller antalet timmar för ANT-undervisning. Detta med hänvisning till hur många timmar som enligt forskning behövs för att informationen ska ge effekter på beteendet. SOU (1994:26, s 132) menar nämligen att minst 40 timmar krävs för att informationen ska ge effekter på beteendet, samtidigt som ANT-undervisningen idag ligger på ca 3-5 timmar/årskurs i högstadiet. I den Nationella Handlingsplanen (Folkhälsoinstitutet, 1995:50, s 32) framhåller Folkhälsoinstitutet att ingen enskild förebyggande insats är effektiv om den görs isolerad. Skolpersonalen uppger att ANT-undervisningen i huvudsak bedrivs periodvis, främst i form av temadagar/veckor och att den sällan finns med kontinuerligt i den vanliga undervisningen:

Det är för lite kontinuitet och för få tillfällen, den skulle vara integrerad i större utsträckning än vad den är idag. /.../ Då blir den mer koncentrerad och ger bättre effekt.

Enligt CAN (1998, s 9) bidrar drogfrågans tematiska karaktär till att man lätt frestas att göra koncentrerade insatser. Man menar vidare att erfarenheterna dock visar att effekten ökar om man kan sprida ut ANT-undervisningen över många tillfällen; det är t.ex. bättre att göra något litet kring ANT varje vecka än att satsa allt på temadagar. Detta kan även sägas styrkas av ovanstående citat.

Det framgår att det skiljer sig mellan lärarna och ämnena hur man bedriver ANT-undervisning. No-lärarna använder sig främst av faktaförmedling, en metod som används i syfte att informera. En kritik (Thorsen & Andersson, 2000, s 36, 38) som framförs mot denna metod är att mottagaren, i detta fall eleverna, passivt mottar information och att det inte är en metod som är tillräcklig för att medföra beteendeförändring. Man menar att faktaförmedling är en förutsättning för klokt handlande men inte tillräckligt för att nå det önskade beteendet.

Kritiker av den drogcenterade faktaundervisningen (Marklund, 1983, s 34) anser också att undervisningen måste handla om sådant som är viktigt för dem som blir undervisade, och att drogen som sådan inte är ett centralt problem för tonåringar. Kastrup (1984, s 10) påpekar, som nämndes i avsnittet tidigare forskning, att man på högstadiet i stället för faktainformation snarare bör diskutera när och hur man använder alkohol och andra droger.

Den metod som används inom So-ämnena då man i stället arbetar med elevers attityder och värderingar gällande alkohol och andra droger, kan hänföras till den s.k. affektiva metoden. Syftet (Thorsen & Andersson, 2000, s 38) är då just att stärka individens egenskaper som antas vara viktiga för den unges förhållningssätt till olika droger. Man (ibid) menar dock att det inte finns stöd i utvärderingar som visar på att effekterna av denna metod skulle vara särskilt goda. I stället talas det om (Thorsen & Andersson, s 40-41) att arbeta med elevers sociala kompetens, vilket syftar till att påvisa konkreta strategier som eleverna kan använda sig av för att säga nej till alkohol och andra droger, att lösa problem, att fatta beslut m.m. Forskning (ibid) visar, vilket också nämndes i avsnittet för tidigare forskning, att man med fördel kan kombinera bl.a. faktainformation med affektiva undervisningsstrategier. Detta kan i och för sig hävdas ske på den skola vi undersökt, då eleverna tar del av båda ämnena och därmed några olika metoder för just ANT-undervisning.

Oavsett vilket syfte som nämns bland skolpersonalen är man överens om svårigheterna att uppnå det. Bl.a. anger de svårigheten att nå fram till alla elever med informationen som en av anledningarna. Eleverna menar däremot att problemet i stället handlar om att informationen samt den som framför denna måste vara trovärdig, vilket de inte anser lärarna vara och som bl.a. uttrycks på följande sätt av en elev:

Om någon hade kommit utifrån så hade det varit relevant. Med en lärare känns det mer som han läser från boken direkt. Dom håller i sin lektion bara.

Eleverna framför istället, som nämndes i redovisningen, att det vore bättre om en f.d. missbrukare undervisade, då de kan lita på det han eller hon säger, eftersom det som berättas är självupplevt. Liksom eleverna, framhåller Thorsen & Andersson (2000, s 54-59) vikten av trovärdighet i målgruppen hos den som avsänder budskapet. De menar vidare att det kan vara svårt att använda sig av en del auktoriteter. Kanske är det just vad dessa elever upplever lärarna vara. Samtidigt lyfter författarna (ibid) fram svårigheterna med att använda sig av

experter utifrån då de visserligen har kunskap, men samtidigt saknar de färdigheter som lärarna besitter i att handskas med elever som målgrupp.

I problemformuleringen nämndes följande citat: *”Droginformation är viktig. Men för att lyckas måste den förstås anpassa sig till tiden, kännas aktuell och realistisk för dem som ska lyssna.”* (Riksdagens hemsida, motion). De flesta elever och de i skolpersonalen som vi intervjuat, anser att skolans ANT-undervisning inte är anpassad till ungdomarnas verklighet och situation. I Skolverkets kvalitetsgranskning (2000, s 127, 131) framgår just, som nämnts tidigare i uppsatsen, att skolor tycks ta för lite hänsyn till elevernas föreställningar om droger. Genom granskningen dras också slutsatsen att många skolor behöver finna former för att göra undervisningen mer relevant utifrån elevernas livssammanhang. Några av eleverna menar att man inte har anpassat ANT-undervisningen samt att man fokuserar på fel saker i den, vilket gör det svårt för dem att relatera till det som sägs:

De har nog inte anpassat det överhuvudtaget. Jag tror bara de har tagit informationen eller något sådant där och sedan bara berättat om den.

Detta tycks skapa en distans mellan eleverna och lärarna i undervisningssituationen. Ett sätt att anpassa ANT-undervisningen menar granskarna (ibid) vara, att öka elevmedverkan i planeringsstadiet. Detta är också något som framhålls särskilt av en av lärarna, vilket vi kunde se i redovisningen av intervjumaterialet. Skolverket (ibid) menar vidare att man ska öka integreringen av elevernas erfarenheter i undervisningen. Likaså framhåller Folkhälsoinstitutet (1995:50, s 70) och Socialstyrelsen (1986:13, s 18) att drogförebyggande arbete bland elever måste växa nerifrån och bygga på ett aktivt deltagande. Utan det uppstår envägskommunikation och man menar att ingen verklig påverkan kan ske. Arbetet måste, enligt dem, ges frihet att utvecklas utifrån de deltagandes egna förutsättningar och behov.

2.4.2 ANT-undervisningens påverkan

Eleverna uppger att de inte påverkats av ANT-undervisningen. Samtidigt framgår det att skolpersonalen i huvudsak tror att de flesta av eleverna är positiva till den. Denna skillnad visar åter igen på den distans som tycks finnas mellan de båda leden. Detta kan hänföras till föregående analysavsnitt, där det framkom att varken elever eller skolpersonal anser ANT-undervisningen vara anpassad efter elevernas verklighet. Trots det tror alltså paradoxalt nog majoriteten av skolpersonalen, att de flesta eleverna är positiva till den och finner den vara angelägen. Ännu en paradox tycks finnas, då skolpersonalen tror att ANT-undervisningen

upplevs som positiv samtidigt som man tror att den inte påverkar eleverna i någon större grad. Trots att både elever och skolpersonal inte anser att undervisningen påverkar, är de överens om att den ska vara förlagd i skolan.

Några av eleverna upplever att ANT-undervisningen är tjugig och att innehållet upprepas. Rektorn påpekar att eleverna alltid rent kunskapsmässigt ligger före skolpersonalen i ämnet. Kanske kan detta inverka på elevernas upplevelse av att inte påverkas. I föregående analysavsnitt nämnde vi att eleverna inte anser lärarna vara särskilt trovärdiga. Även detta kan tänkas bidra till att eleverna inte anser sig påverkas.

Eleverna upplever, som ovan nämnt, ANT-undervisningen som ganska tjugig. Horning och Andréasson (i Sennerfeldt red. 1980, s 46), menar just att det är viktigt att elever inte upplever ANT-undervisningen som en upprepning av vad som förekommit på tidigare stadier. Det kan därför vara naturligt att planera undervisningen tillsammans med eleverna och då kanske även över stadiegränserna, just för att minska risken för upprepningar. Skolverket (2000) menar dock, genom sin kvalitetsgranskning, att samarbete mellan olika ”stadier” är mindre vanligt förekommande bland svenska högstadie- och gymnasieskolor.

Samtliga elever är överens om att det inte är skolans ANT-undervisning som påverkar dem i valet av att nyttja alkohol och andra droger, eller inte. Bl.a. nämns kompisar som en annan betydelsefull faktor i en sådan situation. Vad gäller kamratpåverkan kan vi, som vi nämnde i redovisningen, finna olika mönster för flickorna respektive pojkarna. Pojkarna menar att man påverkas av sina kamrater samtidigt som flickorna vill hävda motsatsen. Skolpersonalen tror att kamratpåverkan och gruppträck är mycket vanligt bland tonåringarna. Enligt Marklund (1983, s 45, 57) tycks man vara ense om att kamratpåverkan är av stor betydelse för de ungas alkohol- och drogbruk. En elev framförde följande:

Jag tror att om man är med några kompisar som dricker, så dricker man också själv. Nästan så enkelt är det tycker jag. Man måste inte dricka, men det blir lätt så.

Vidare menar Marklund att det är självklart att människan, i egenskap av den sociala varelse hon är, påverkas av sina medmänniskor. Enligt henne handlar frågan knappast om huruvida människan påverkas eller inte, utan snarare på vad sätt, i hur stor grad och av vem. I teoriavsnittet tog vi upp kamratgruppens betydelse för och inverkan på tonåringen i den identitetsutvecklingsprocess han/hon befinner sig i. Ramström (1987) talar bl.a. om att drogintaget kan

vara ett uttryck för en eftergift för krav som ställs av kamratgruppen samt en protest för att uttrycka sitt avståndstagande från föräldrarna och andra vuxna. Vidare hänvisade vi till Kastrup (1984, s 4) som framhåller att de flesta ungdomar som dricker eller använder droger, gör det trots sin kännedom om de faror som de utsätter sig för och att man därför kan tänka sig att andra faktorer, som t.ex. just grupstryck och osäkerhet kan ha avgörande betydelse för tonåringen. Detta talar därför mot flickornas åsikt om att inte påverkas av grupstryck.

Brown m.fl. (Andersson, 1995, s 55) talar i stället om, att eftersom kamratinflytande kan vara en viktig faktor när det gäller att utveckla ett ungdomsmissbruk, måste det vara minst lika viktigt och betydelsefullt för att avhålla från ett sådant beteende. Kamratgruppen skulle därför, enligt dem, kunna fungera såväl uppmuntrande som avskräckande. Andra forskare påpekar dock, att just kamratpåverkan i sådan positiv bemärkelse, ofta förbises när man talar om detta fenomen (Andersson, 1995, s 55-56). Några av eleverna talar just om kamratpåverkan i termen av positiv inverkan. Detta då de menar att, om inte kompisarna dricker så gör man det inte heller själv.

Eleverna talar om föräldrar och andra vuxna som förebilder. De talar om föräldrar som identifikationsobjekt under uppväxten, d.v.s. att man ser upp till dem och gör som de gör. Eleverna menar vidare:

De flesta dricker ju alkohol, jag menar om vuxna kan dricka alkohol så borde det också vara okej att ungdomar gör det.

De påpekar därför att vuxna, däribland lärare, står för en dubbelmoral, genom att säga att ungdomar inte ska dricka. Bland skolpersonalen framkommer det tankar om att eleverna kanske uppfattar undervisningen som en moralpredikan och att vuxna står för just en dubbelmoral, genom att säga en sak och göra en annan. I teoriavsnittet tog vi upp att det ligger en problematik i att vuxna ska fungera som förebilder, samtidigt som de ställs inför de faktiska förutsättningarna som finns för att nå tonåringarna (Ramström, 1987, s 48). Detta då tonårstiden till stor del präglas av försök att frigöra sig från föräldrarna samt ta avstånd från vuxenvärldens normer och värderingar. Vad gäller skolans drogundervisning kan man, vilket också togs upp i teoriavsnittet, lätt hamna i situationer där två viljor möts (Goldberg, 1993, s 283); vuxnas önskan om att kontrollera och ungdomars längtan efter frihet och självständighet. Svensson m.fl. (1998, s 121-122) påpekar, att då målet för insatserna ofta är att stärka ungdomarnas självförtroende, så sker det för att de ska välja att säga nej till droger och våga

stå för det valet inför kamraterna. Just detta mål talar de flesta av våra intervjuade lärare om. Men om tonåringarna blir så självständiga att de bestämmer sig för att göra andra livsval än vad vuxensamhället anvisar, så kan det enligt författarna (ibid) medföra att, i detta fall, ANT-undervisningen framstår som misslyckad. Det kan vara en tänkbar grund till att skolpersonalen inte tror att eleverna påverkas av ANT-undervisningen.

I teoriavsnittet nämndes även moraliserandet som en metod för vuxna att överföra sina värderingar till barn och unga. Steinberg (Sennerfeldt red. 1980, s 18) menar att det är en dålig metod som ofta misslyckas samt lockar till opposition. Eleverna talar vidare, som ovan nämnt, om vuxna som förebilder. Enligt Steinberg (ibid) är det en annan metod, men framhåller att den kompliceras just av att många vuxna praktiserar en dubbelmoral. Detta kan, enligt honom, bli extra tydligt i frågor om alkohol och tobak, vilket vi också kunde se i föregående citat. Vi kan således härigenom utläsa faktorer som bidrar till att öka distansen mellan elever och lärare i situationen av ANT-undervisning och i längden även dess effekter och konsekvenser.

I avsnittet ”tidigare forskning” nämnde vi att Skolverket (2000, s 130), genom sin kvalitetsgranskning, funnit att många elever beskriver lärare som personer vilka inte förstår ungdomars verklighet. De menar just, att om eleverna upplever att lärarna inte pratar om deras verklighet, utan i ett moraliserande syfte, är det sannolikt och stor risk för att ungdomarna distanserar sig från det som sägs. Just detta är något som också framkommer i våra elevintervjuer:

De snackar ju inte om vår verklighet, de läser ju bara ur en bok.

Detta skulle därmed kunna vara en tänkbar faktor som bidrar till varför de uppger sig inte påverkas av ANT-undervisningen.

2.4.3 Förändringar av ANT-undervisningen

Både elever och skolpersonal är överens om att ANT-undervisningen ges alldeles för sällan, samt att den bedrivs med för lite kontinuitet. Detta kan knytas till föregående analysavsnitt då vi talade om nackdelarna med att endast bedriva ANT-undervisning vid enstaka tillfällen.

Eleverna talar också om att de inte vill att det ska vara lärare som håller i ANT-undervisningen och inte heller poliser. Både lärare och poliser kan i sina yrkestitlar uppfattas

som auktoriteter samt ”mästrande”, vilket kan vara en möjlig grund till elevernas åsikt. Tidigare i analysen tog vi upp detta dilemma, där bl.a. Thorsen & Andersson (2000, s 54-55) påpekar svårigheten med att använda sig av just auktoriteter. Samtidigt lyfter författarna (ibid) fram problematiken med att använda sig av experter utifrån, t.ex. f.d. missbrukare som eleverna önskar lyssna till. Detta då experterna visserligen har kunskap, men samtidigt saknar de färdigheter som lärarna besitter i att handskas med elever som målgrupp.

Elkind (1984, s 109-113) talar om en annan aspekt av auktoritetsproblematiken. Han menar att tonåringens ställning, i förhållande till de vuxnas auktoritet, är en viktig markering för hans/hennes plats i samhällsordningen. Vidare talar han om att verklig auktoritet grundas på överlägsen kunskap, visdom och erfarenhet. Förändringar i vårt samhälle har dock, enligt honom, undergrävt auktoriteten hos både föräldrar och lärare, d.v.s. de två vuxenkategorier som tonåringen oftast påverkas av. Vad gäller lärare talar han om en nedgång i deras auktoritet, detta då eleverna i några avseenden rent kunskapsmässigt ligger före lärarna. Just denna problematik nämns även av rektorn på Svaneskolan. Hon talar om att eleverna ofta besitter färskare kunskaper om framförallt de moderna drogerna som finns, d.v.s. att eleverna inom detta område många gånger ligger steget före de som undervisar. Elkind (ibid) påpekar att det är just detta faktum som undergräver de vuxnas auktoritet. När så sker är de vuxna inte längre personer att vara uppmärksam på och lära sig av. Även detta skulle därför kunna vara en möjlig orsak till varför eleverna önskar att någon annan än läraren håller i ANT-undervisningen.

Elever önskar alltså i stället att någon ”utifrån”, gärna f.d. missbrukare, kommer och gästföreläser. Detta kan även de flesta i skolpersonalen tänka sig, dock med förbehållet att det är garanterat bra kvalitet på avsändaren samt budskapet. Socialstyrelsen (1986:13, s 17) påpekar däremot att expertmedverkan utifrån inte får överta skolans och personalens ansvar, utan i stället vara ett hjälpmedel/komplement. Detta kan styrka följande citat från en av lärarna:

Det är nog inte fel om någon utifrån har något att tillföra. /.../ Det bästa tror jag nog ändå är om det kommer inifrån skolan.

Vidare nämner en av lärarna att man skulle kunna använda sig av andra vuxna, vuxna som de unga kan känna förtroende för. Detta kan knytas till och stödjas av vad vi nämnde i samband med auktoriteter. Andra vuxna som eleverna känner förtroende för står kanske inte för en auktoritet hos eleverna som lärare riskerar att göra. Dessa andra vuxna kan liknas vid de ”informella opinionsbildare” som Johansson (i Johansson red. 1996, s 126-127) talar om. Med

sådana avses personer som till följd av sina kunskaper och sitt sätt att vara inget stort förtroende. Enligt författaren är detta personer som man gärna lyssnar på, samtalar med samt tar intryck av. Av den anledningen vore dessa personer bra att använda sig av i ANT-undervisningen.

Skolpersonalen tror att eleverna önskar inslag av skräckpropaganda i ANT-undervisningen i den bemärkelsen, att man tror att eleverna vill lyssna till f.d. missbrukare. Eleverna uppger visserligen att de vill lyssna på föreläsningar av f.d. missbrukare, men uttrycker det dock inte i termen av skräckpropaganda. I stället talar eleverna om trovärdighetsaspekten, vilket vi tidigare diskuterat. En lärare anser att det är viktigt att vara sanningsenlig, vilket i sig skulle innebära en viss grad av "skräck":

Lite skräckpropaganda ska det nog vara, d.v.s. skräckpropaganda på det viset att man säger sanningen om droger. Det är ju skräck.

Socialstyrelsen (1986:13, s 10) framhåller dock att skrämpropaganda bör undvikas, då man menar att sådan information kan avskärma elever från att ta till sig budskapet samt att vissa ungdomar kan uppleva det skrämmande som något attraktivt i sig. Detta kan knytas till teoriavsnittet där vi bl.a. talade om att tonåringar gärna testar gränser, tar risker, gör förbjudna saker för att göra tillvaron lite mer spännande o.s.v. (Svensson, Svensson & Tops, 1998, s 40, Bergström, 1992, s 60-61). Vidare nämndes att drogintaget kan vara ett uttryck för en lust att prova det förbjudna och en protest för att uttrycka avståndstagande från samt revolt mot föräldrar och andra vuxna (Ramström, 1987, s 104-107). Samtidigt anser dock Socialstyrelsen (ibid), liksom ovan refererad lärare, att man inte bör undvika att ge saklig information om droger och dess skadeverkningar, bara för att dessa är skrämmande.

Precis som vi nämnde i föregående analysavsnitt, är det viktigt att det inte sker för mycket upprepningar i ANT-undervisningen. Eleverna framför just en önskan om större variation på dess innehåll. Detta kan vidare knytas till lärarnas önskan om ökad fortbildning. Det är något som de lärare vi intervjuat efterfrågar mer av. Om de får ökade kunskaper om ANT-frågorna är det även möjligt att elevernas önskan om en större variation på undervisningens innehåll kan tillgodoses. Som vi nämnde i avsnittet för tidigare forskning, har Skolverket (2000, s 124) bl.a. funnit att just en av de största bristerna gällande skolornas ANT-undervisning, är att kompetensutvecklingen av lärare och annan personal näst intill är obefintlig. Andersson & Hibell (1995, s 78-79) hävdar att, för att lärare ska kunna genomföra en bra ANT-

undervisning är det viktigt att de i betydligt högre utsträckning erbjuds fortbildning. Detta för att de lättare ska kunna klargöra för sig själva vad de vill med sin droginformation samt hur deras egna attityder påverkar undervisningen. Socialstyrelsen (1986:13) framhåller vikten av att man både i den grundläggande lärarutbildningen och inom fortbildningen, av såväl lärare som övrig skolpersonal, bör beakta behovet av kunskaper och metoder vad gäller ANT-undervisning. Enligt SOU (1994:26, s 137) påverkas skolans förutsättningar för dess verksamhet då samhället förändras. För att personalen i skolan, och skolan som helhet, ska kunna medverka i och påverka samhällsutvecklingen, menar man att fortbildning av skolans personal är mycket viktig.

Eleverna önskar mer diskussioner i ANT-undervisningen. Skolverket (2000, s 129) har funnit, som nämndes i avsnittet "tidigare forskning", att undervisningen är mer inriktad på information än dialog. Samtidigt påpekar man att barn och ungdomar har många funderingar kring ANT-frågorna och att det därför gäller att skapa forum för dialog om just detta. Man menar vidare att det är viktigt att utgå från elevernas frågor och göra det möjligt för dem att ställa dessa. Johansson (1996, s 127) framhåller, att all framgångsrik information är förankrad i en process som präglas av dialog och delaktighet. Om budskapets mottagare, i detta fall eleverna, reduceras till objekt bryr de sig inte om vad som sägs eller kan t.o.m. mobilisera ett visst motstånd. Härav är elevernas önskan om mer diskussioner av stor betydelse.

Majoriteten av skolpersonalen som vi intervjuat, tror att eleverna önskar få vara mer delaktiga i hela undervisningsprocessen. Detta är inget som våra intervjuade elever har nämnt direkt i ord. Däremot framkommer det flera tankar om vad att förändra för att förbättra ANT-undervisningen. Dessa åsikter och därmed deras intresse för en förändring skulle kunna tolkas som att eleverna faktiskt önskar att få vara mer delaktiga. Vidare talar Socialstyrelsen (1986:13, s 18) just om skolans skyldighet att ge eleverna ökat ansvar och medinflytande i takt med stigande ålder och mognad.

Rektorn har en vision om att ANT-undervisningen ska ses ur ett hälsoperspektiv och på så sätt inbegripa allt ifrån psykiska och fysiska till sociala aspekter. Detta menar även författarna Horning & Andréasson (Sennerfeldt red. 1980, s 46, 56) vara väsentligt. De talar vidare om att alla som arbetar inom skolan bör känna sitt ansvar för dessa frågor, oavsett vilken funktion man har. Visionen kan även hänföras till vad Socialstyrelsen (1986:13, s 17) säger om skolans insatser mot droger. Enligt dem måste insatserna sättas in i ett större sammanhang som även

beaktar elevernas hälsa, miljö och livsstil och att det därför är ett viktigt led i skolans hälsofostran. För att återigen återknyta till avsnittet ”tidigare forskning”, har Skolverket (2000, s 121) funnit, att huvuddelen av de skolor man granskat bedriver en traditionell ANT-undervisning som är riskfixerad, snarare än främjandeorienterad. En del skolor försöker dock att anlägga ett s.k. helhetsperspektiv på ANT-undervisningen och låter den ingå i en bredare hälsoundervisning. Detta kan knytas till det nya projekt som Svaneskolan ska påbörja under höstterminen –02. I detta kommer man att lägga tyngdpunkten på elevernas totala hälsa och däri fokusera sig och försöka utveckla det positiva hos dem.

3. AVSLUTNING

3.1 Resultatsammanfattning

Vi har funnit att det bland skolpersonalen inte tycks finnas något gemensamt konkret uttalat syfte för ANT-undervisningen. Mellan elever och skolpersonal finns det inte heller någon samstämmig syn. Detta tolkar vi som en bekräftelse på de otydliga riktlinjer som finns för ANT-undervisningen både på nationell och lokal nivå. Detta tycks även försvåra kommunikationen mellan eleverna och skolpersonalen.

Vad gäller hur att bedriva ANT-undervisning, d.v.s. vilken strategi som används, tycks detta skilja sig mellan lärarna samt vilket ämne man undervisar i. Några säger sig använda en drogcentrerad faktaundervisning, medan andra uppger sig arbeta med elevernas attityder och värderingar, en s.k. affektiv metod. Forskning visar på att olika strategier förekommer och att det finns både för- och nackdelar med dessa, men pekar dock på att de med fördel går att kombinera. Vår slutsats är att så kan sägas ske på den skola vi undersökt, då olika strategier uppges användas. ANT-undervisningen sker periodvis och finns inte med kontinuerligt i den vanliga undervisningen. Vi kan dock genom forskning finna belägg för att förebyggande insatser inte är effektiva om de görs isolerade. Samtliga intervjupersoner är vidare överens om att undervisningen inte är anpassad till ungdomars verklighet och situation. Detta tycks skapa en distans mellan eleverna och skolpersonalen, som i sin tur gör det svårt för dem att nå varandra i situationen för ANT-undervisning.

Majoriteten av eleverna upplever ANT-undervisningen som tjugig, medan skolpersonalen tror att eleverna upplever den som positiv, då ämnet uppfattas vara angeläget för dem. Samtliga är dock överens om att den inte påverkar i någon djupare mening. De framhåller istället andra

viktigare påverkansfaktorer som t.ex. den egna personligheten, kompisar, föräldrar och familjesituation. Analytiskt sett härleder vi detta till olika aspekter ur den utvecklingspsykologiska teorin, där några av de nämnda påverkansfaktorerna framhålls ha betydelse för och inverkan på tonåringen i den utvecklingsprocess han/hon befinner sig i. Oavsett hur ANT-undervisningen upplevs och anses påverka, är samtliga dock överens om att den ska förläggas och bedrivas i skolan.

Både elever och skolpersonal har tankar om hur man vill att ANT-undervisningen ska se ut. Samtliga framhåller, liksom forskning ger stöd åt, en önskan om mer tid till och mer kontinuitet i den. Eleverna önskar vidare mer variation på dess innehåll, information om ungdomsdrogerna samt mer diskussioner kring ämnet. Det faktum att eleverna har förslag till förbättring, tolkar vi som ett möjligt uttryck för en önskan om ökad delaktighet. Skolpersonal såväl som forskning, framhåller bristen på utbildning av lärare inom ämnet. För att höja kvalitén på ANT-undervisningen talar eleverna istället mycket om att det vore bättre om någon med egna erfarenheter, t.ex. f.d. missbrukare, undervisar i stället för lärare. En slutsats vi drar är, att detta tyder på en önskan om ökad trovärdighet hos den som undervisar.

3.2 Slutdiskussion

Vi vill så här i slutet av uppsatsen lyfta fram några av de tankar som väckts hos oss under arbetets gång. Dessa kan till viss del också vara ett uttryck för den vision vi har av ANT-undervisningen.

Då vi bl.a. har funnit att eleverna i vår undersökning upplever ANT-undervisningen som tjugig, att dess innehåll ofta upprepas samt att de inte anser sig påverkas av den, är det möjligt att Du som läsare tror att vi därmed skulle ifrågasätta ANT-undervisningens ”vara” eller ”icke-vara”. Vi anser dock inte att det är här problemet ligger. I stället tror vi, precis som den skolpersonal och de elever vi har intervjuat, att man visst ska bedriva sådan verksamhet i skolan. Vi håller med Kastrup (1984, s 6) i hennes resonemang om att alla kan enas om att information och upplysning till ungdomar är nödvändigt. Frågan som hon liksom vi ställer oss, är snarare *vem* som ska informera och upplysa samt *vad* informationen ska innehålla. Vi menar vidare att det är av stor vikt att man ständigt frågar sig hur man bedriver sådan undervisning, d.v.s. vilka strategier och metoder som används, hur den planeras samt vad som görs för att förankra den bland elever och skolpersonal. Med detta menar vi att det är väsentligt att hela tiden reflektera över vad det är man gör och varför.

Enligt Socialstyrelsen (1986:13, s 11) måste innehållet i ANT-undervisningen anpassas efter målgruppens ålder och erfarenhet. Vidare har Skolverket (2000, s 130-131) genom sin kvalitetsgranskning funnit, att många skolor bör finna former för att göra ANT-undervisningen mer relevant utifrån ungdomars livssammanhang. För att detta ska kunna ske och för att föra det till vår undersökning, menar vi att en kommunikation mellan lärare och elever måste finnas. Detta anser vi vara en av förutsättningarna för att det drogförebyggande arbetet i skolan ska fungera. Det vi talar om är en kommunikation, som möjliggör en ökad förståelse emellan och därmed minskar den distans som tycks finnas. Vidare behövs en kommunikation för att både skolpersonal och elever ska veta vad syftet med ANT-undervisningen är. Detta för att gemensamt kunna bestämma vad att ta upp i undervisningen och på så sätt öka chanserna att nå varandra. Elevmedverkan bör därför vara något som varje undervisare strävar efter genom hela processen, d.v.s. allt ifrån planeringsstadiet till själva undervisningssituationen. Vi vill här referera till Johansson (1996, s 127) som menar, att all framgångsrik information är förankrad i en process som präglas av dialog och delaktighet. Om budskapets mottagare, i detta fall eleverna, reduceras till objekt bryr de sig inte om vad som sägs eller kan t.o.m. mobilisera ett visst motstånd.

Några i skolpersonalen påpekade vid ett flertal tillfällen under intervjuerna, att eleverna många gånger upplevs ligga steget före vad gäller kunskaper om alkohol och andra droger. Detta menar vi borde ses som en tillgång, d.v.s. att man tar till vara på och utnyttjar de kunskaper som finns hos eleverna. På så sätt ökar möjligheten för att undervisningen ska bli mer anpassad till tonåringarnas verklighet och situation.

En annan förutsättning för ANT-undervisningen, anser vi vara en ökad satsning på fortbildning för inom ämnet aktuell skolpersonal. Fortbildningen bör förutom fakta om preparaten och dess effekter, även inbegripa ett utvecklingspsykologiskt perspektiv där ungdomars utveckling, förutsättningar och livsvillkor tas upp. Det vi menar är, att kunskaper hos skolpersonalen, om droger och dess effekter är nödvändiga, men inte tillräckliga för att kunna förstå hela problematiken kring tonåringar och droger. Kunskaper utifrån dessa båda perspektiv, tror vi är nödvändiga för att överhuvudtaget kunna bedriva en framgångsrik ANT-undervisning.

Vidare vill vi poängtera vikten av att man aldrig får ”luta sig tillbaka” och tro, att bara man gör något så är det bra, oavsett vad man gör. Liksom CAN (1998, s 8) framhåller vi, att det gäller att se upp så att insatserna inte endast görs för det egna goda samvetets skull. Ingenting är så bra att det inte kan bli bättre!

Avslutningsvis menar vi att, för att höja kvalitén på ANT-undervisningen krävs det inte bara engagerad skolpersonal, en mer elevanpassad undervisning, ökad elevmedverkan och fortbildning av skolpersonal, utan även en större satsning från central nivå. På så sätt får ANT-undervisningen också den ökade status den såväl behöver som förtjänar. ANT-undervisningen är ett svårt område. Det finns förmodligen inget sätt som är varken rätt eller fel. Att brottas med alla de svårigheter som detta drogförebyggande arbete kan innebära, kräver såväl kunskaper som engagemang och tålamod. Vi skulle vilja avsluta vår uppsats med ett citat (Riksdagens hemsida, motion), som har följt oss genom uppsatsens gång och som vi tycker är tänkvärt att bära med sig i det drogförebyggande arbetet:

Droginformation är viktig. Men för att lyckas måste den förstås anpassa sig till tiden, kännas aktuell och realistisk för dem som ska lyssna.

KÄLLFÖRTECKNING

Andersson, Barbro och Björn Hibell (1995). *Skolelevers drogvanor 1994*. Stockholm: Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN). Rapport-serie nr 44.

Andersson, Christina (1995). *Marias barn – om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger*. Malmö: Sober Förlag.

Almazidou, Maria och Helena Post (1996). *En uppsats om ANT-undervisning*. Lund: Socialhögskolan.

Alvasdotter, Annika (1999). *Skolungdomars drogvanor. Drogvanor i årskurs nio i Stockholm åren 1993, 1996 och 1998*. FOU-rapport 1999:14. Stockholms stads Forsknings- och Utvecklingsenhet.

Bergström, Gunnar (1992). *När knoppar brister. Om tonårstid och droger*. Hässleholm: Sober Förlag.

Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN), Drogförebyggarna i Stockholms län och Stockholms stad, avdelning för Samhällsservice, Stadsledningskontoret (1998). *ABC om ANT. Idébok för undervisning om Alkohol, Narkotika och Tobak*. Stockholm.

Elkind, David (1984). *Nästan vuxen. Tonåringar i kris*. Stockholm: Natur och Kultur.

Folkhälsoinstitutet 1995:50. *Nationell handlingsplan för alkohol- och drogförebyggande insatser*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Folkhälsoinstitutet och Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN) (2000). *Drogutvecklingen i Sverige. Rapport 2000*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet och CAN. Rapport nr 9.

Folkhälsopropositionen 1990/91:175

Goldberg, Ted (1993). *Narkotikan avmystifierad. Ett socialt perspektiv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Hwang, Philip och Björn Nilsson (1995). *Utvecklingspsykologi. Från foster till vuxen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Jacobsen, Jan Krag (1993). *Intervju. Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Kjell E (red) (1996). *Narkotika, legalisering, missbruk*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Kastrup, Anneli (1984). *Liten blir stor. Handbok för drogundervisning på mellanstadiet*. Stockholm: Skeab Förlag.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lpo 94 (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Marklund, Ulla (1983). *Droger och påverkan. Elevanalys som utgångspunkt för drogundervisning*. Göteborg: Göteborgs Universitet, pedagogiska institutionen.

Ramström, Jan (1987). *Tonåringar och droger*. Falköping: Tiden/Folksam.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Roos, Hans-Edvard 1984:2. *Meddelande från Socialhögskolan. Frågeteknik för kvalitativa intervjuer – en sammanställning*. Lund: Socialhögskolan.

Sennerfeldt, Per (1980). *Vad kan vi göra? En handbok för skolans undervisning i drogfrågor*. Vällingby: Liber Utbildningsförlaget.

Skolverkets Rapport nr 180 (2000). *Nationella kvalitetsgranskningar 1999. Skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling. Sex- och samlevnadsundervisningen. Undervisningen om tobak, alkohol och andra droger*. Stockholm: Liber.

Socialstyrelsen 1986:13 (1986). *Strategi för droginformation*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1994:26. *Att förebygga alkoholproblem*. Socialdepartementet

Svensson, Bengt, Johanna Svensson och Dolf Tops (1998). *Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, ungdomskultur och droger*. NAD-Publikation, Nr. 34.

Thorsen, Thorkil och Tommy Andersson (2000). *Upplysning och undervisning – begränsar det alkohol- och narkotikaproblemen?* Stockholm: Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN). Rapport-serie, Nr 60.

Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Saltsjö-Boo: Tiger Förlag.

Internet

Riksdagens hemsida, motion:

http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?%24%7BHTML%7D=MOT_LST&%24%7BOOHTML%7D=MOT_DOK&%24%7BSNHTML%7D=MOT_ERR&%24%7BMAXPAGE%7D=26&%24%7BTRIPSHOW%7D=format%3Dthw&%24%7BCCL%7D=define+reverse&%24%7BBASE%7D=MOTARKIV0001&%24%7BFREETEXT%7D=&MRUB=Satsning+mot+det+v%E4xande+missbruket+bland+unga&USK=So&NR=&PARTI=fp&MOT=Leijonborg&MOT=lars

Dammfriskolans hemsida:

<http://www2.pedc.se/dammfri/lokalarb/ANT.htm>

Skolverkets hemsida:

<http://www.skolverket.se/publicerat/nybrev/nybrev00-01/nyb00-01-25.shtml>

Intervjuer

14 st elever (från två olika klasser i årskurs nio, Svaneskolan, Lund). Bandinspelade intervjuer 020423

Lena Skuja, (Rektor, Svaneskolan, Lund). Bandinspelad intervju 020425

Kent Nilsson, (Ma/No-lärare, Svaneskolan, Lund). Bandinspelad intervju 020426

Magnus Herrlin, (So-lärare, Svaneskolan, Lund). Bandinspelad intervju 020426

Eva Parry, (Ma/No-lärare, Svaneskolan, Lund). Bandinspelad intervju 020429

SVANESKOLAN
Att. Rektor Lena Skuja
Möllegatan 6
222 29 LUND

Lund 2002-03-28

Hej!

Vi är två studenter som går socionomutbildningen på Socialhögskolan i Lund. För närvarande befinner vi oss på vår näst sista termin. Vi läser en 20-poängskurs som heter "socialt arbete med drogmissbrukare" och står nu inför att skriva vår c-uppsats.

Vi har valt att fokusera vår uppsats på skolans ANT-undervisning. Syftet med vår uppsats är att undersöka hur en högstadieskolas ANT-undervisning är uppbyggd utifrån syfte och uppfattningar om dess påverkan. Detta med hänsyn till de förutsättningar som finns för skolpersonalen och eleverna att nå varandra i undervisningssituationen. Detta vill vi beskriva utifrån de båda gruppernas perspektiv.

Anledningen till varför vi vänder oss till Er skola är att vi har valt att inrikta oss på högstadienivån och niondeklassare. Vi tror att man i årskurs nio har fått ANT-undervisning vid ett flertal tillfällen och att man därför har mer att tillföra i en diskussion kring ämnet, än elever från de lägre årskurserna. Vad gäller skolpersonal skulle vi vilja komma i kontakt med lärare samt övrig personal som ansvarar och/eller bedriver ANT-undervisning.

Vår uppsats är en kvalitativ studie vilken bygger på intervjuer. Vi önskar genomföra individuella intervjuer med aktuell skolpersonal samt föra gruppdiskussioner/intervjuer med ett begränsat antal elever, ca 15 st fördelat på 2 grupper. Intervjutiden per intervjutillfälle beräknas till 45-60 minuter. Givetvis bygger all medverkan på frivillighet. Allt insamlat material kommer att behandlas konfidentiellt och i de fall vi önskar använda intervju-personens namn måste denna ha gett oss sitt medgivande.

Då uppsatsen är slutförd kommer Ni att få ta del av resultatet. Vi hoppas att Ni genom detta ser möjligheten till viss feedback på skolans arbete med ANT-undervisning och därmed finner intresse av att delta i vår studie.

Det vi ovan presenterat är vårt önskemål om hur vi skulle vilja gå tillväga, men naturligtvis är vi öppna för Era synpunkter och en diskussion kring upplägget.

Vi kommer att kontakta Er per telefon i slutet av vecka 14 och hoppas då att Ni har tagit del av detta brev samt kan meddela om intresse finnes av att delta i vår undersökning. Om Ni önskar ytterligare information är Ni välkommen att kontakta undertecknade!

Med vänliga hälsningar

Anna Tellhagen

E-mail: xxx
Tel: xxx

Annie Gustavsson

E-mail: xxx
Tel: xxx

Intervjuguide för elever

ANT-undervisningens syfte och strategi

- Vad är ANT-undervisning?
- Vad tror ni att man vill uppnå med ANT-undervisningen?
- Tycker ni att ANT-undervisningen är viktig?
- Hur ofta har ni ANT-undervisning och vem brukar undervisa er?
- På vilket sätt har ni blivit informerade?
- Vad har varit ANT-undervisningens huvudsakliga innehåll?
- Anser ni att dagens ANT-undervisning är anpassad till er ungdomar och den verklighet ni lever i?

ANT-undervisningens påverkan

- Hur upplever ni den ANT-undervisning som ni har fått?
- På vilket sätt har den ANT-undervisning som du varit med om påverkat dig?
- Om du t.ex. befinner dig på en fest tillsammans med dina kompisar och ställs inför valet att dricka alkohol och/eller ta andra droger, vad är det som påverkar dig att säga ja eller nej?
- Vad tycker ni om det faktum att ANT-undervisning förläggs och bedrivs i skolan?

Förändringar av ANT-undervisningen

- Vad är det i ANT-undervisningen som gör den bra respektive dålig?
- Finns det något man kan förändra för att förbättra den?
- På vilket sätt tycker ni att en bra ANT-undervisning ska vara utformad?

Intervjuguide för lärare

ANT-undervisningens syfte och strategi

- Hur definierar du ANT-undervisning?
- Vad är syftet med ANT-undervisningen?
- Anser du att syftet uppnås?
- På vilket sätt bedriver Du ANT-undervisning?
- Vad påverkar valet av strategi och vem väljer vilken strategi som ska användas?
- Hur ofta bedrivs ANT-undervisning?
- Hur planeras ANT-undervisningen?
- Anser du att dagens ANT-undervisning är anpassad till ungdomarna själva och deras verklighet?

ANT-undervisningens påverkan

- Hur tror du att eleverna upplever den ANT-undervisning de får?
- På vilket sätt tror du att eleverna påverkas av ANT-undervisningen, oavsett dess syfte?
- Vad tror du påverkar eleverna att ta droger eller inte? Får det konsekvenser för undervisningens upplägg och innehåll?
- Vad tycker du om det faktum att ANT-undervisning förläggs och bedrivs i skolan?

Förändringar av ANT-undervisningen

- Vad är det i ANT-undervisningen som gör den bra respektive dålig?
- Om du skulle ha en vision för ANT-undervisningen, hur skulle den se ut?
- Hur tror du att eleverna vill att den ska se ut?

Intervjuguide för rektor

ANT-undervisningens syfte och strategi

- Hur definierar du ANT-undervisning?
- Vad är syftet med ANT-undervisningen?
- Anser du att syftet uppnås?
- Vad är din roll som rektor i arbetet med ANT-undervisning?
- På vilket sätt bedriver ni ANT-undervisning på den här skolan?
- Är det upp till den enskilda läraren hur att lägga upp undervisningen eller styrs det från annat håll?
- Hur ofta bedrivs ANT-undervisning?
- Hur planeras ANT-undervisningen?
- Vad tror du man kan göra för att anpassa ANT-undervisningen till ungdomarnas verklighet?

ANT-undervisningens påverkan

- Hur tror du att elever i allmänhet upplever den ANT-undervisning de får?
- Vad tycker du om det faktum att ANT-undervisning förläggs och bedrivs i skolan?

Förändringar av ANT-undervisningen

- Vad är det som är bra respektive dåligt med dagens ANT-undervisning?
- Om du skulle ha en vision för ANT-undervisningen, hur skulle den se ut?
- Hur tror du att eleverna vill att den ska se ut?